

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาการบริหารโครงการโรงเรียนวิถีพุทธของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สำหรับใช้เป็นแนวทางในการวิจัยครั้งนี้คือ

1. เอกสารที่เกี่ยวข้อง

- 1.1 แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบ
- 1.2 แนวคิดเกี่ยวกับองค์การ
- 1.3 การบริหารโครงการ
- 1.4 วิธีระบบ
- 1.5 โรงเรียนวิถีพุทธ

2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

- 2.1 งานวิจัยในประเทศ
- 2.2 งานวิจัยต่างประเทศ

เอกสารที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบ

1. ความหมายของรูปแบบ

คีเวส (Keeves, 1988, p. 559) กล่าวว่า รูปแบบหมายถึง การแสดงโครงสร้างเพื่อใช้ศึกษาความสัมพันธ์ของตัวแปร

อุทัย บุญประเสริฐ (2516, หน้า 31) กล่าวว่า รูปแบบหมายถึง สิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ขององค์ประกอบที่สำคัญๆ ในเรื่องหนึ่งเรื่องใดโดยเฉพาะ

สวัศดี สุคนธรังสี (2520, หน้า 206) ได้กล่าวถึงรูปแบบว่า หมายถึง ตัวแทนที่สร้างขึ้นเพื่ออธิบายพฤติกรรมของลักษณะบางประการของสิ่งที่เป็นจริงอย่างหนึ่ง

บราโคและฮาร์ดแมน (Bardo & Hardman, 1982, p. 70) ได้กล่าวถึงรูปแบบในทางสังคมศาสตร์ว่าเป็นชุดของข้อความเชิงนามธรรมเกี่ยวกับปรากฏการณ์ที่เราสนใจ เพื่อใช้ในการนิยามคุณลักษณะ และ/หรือบรรยายคุณสมบัตินั้น รูปแบบจึงไม่ใช่การบรรยาย หรืออธิบายปรากฏการณ์อย่างละเอียดทุกแง่มุม รูปแบบจะมีรายละเอียดอย่างน้อยเพียงใด หรือควรมี

องค์ประกอบใดบ้าง ไม่ได้มีข้อกำหนดเป็นการตายตัว แล้วแต่วัตถุประสงค์ของผู้สร้างรูปแบบที่ต้องการจะอธิบายปรากฏการณ์นั้น ๆ อย่างไร

โดยสรุปรูปแบบ หมายถึง แบบอย่างของสิ่งที่ได้ศึกษาและพัฒนาขึ้น

2. ประเภทของรูปแบบ

คีเวส (Keeves, 1988, p. 561) ได้แบ่งประเภทของรูปแบบ โดยยึดแนวทางของ Caplan and Tutsuoka และพัฒนาการของการใช้รูปแบบทางการศึกษา เป็น 4 ประเภท ดังนี้

2.1 รูปแบบเชิงเทียบเคียง (Analogue Model) ลักษณะเป็นรูปแบบเชิงกายภาพ สร้างขึ้นโดยใช้หลักการเทียบเคียงโครงสร้างรูปแบบให้สอดคล้องกับลักษณะที่คล้ายคลึงกันและทำให้รูปแบบสอดคล้องกับข้อมูลที่มีอยู่ในขณะนั้น อีกทั้งรูปแบบที่สร้างขึ้นต้องมีองค์ประกอบชัดเจนเพื่อทดสอบด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์และหาข้อสรุปของปรากฏการณ์ได้ เช่น รูปแบบของจำนวนประชากรนักเรียนในโรงเรียน สร้างขึ้นโดยเทียบเคียงกับลักษณะของแท่งน้ำที่ประกอบด้วยท่อน้ำเข้าและท่อน้ำออก กล่าวคือ จำนวนนักเรียนที่เข้า ประกอบด้วยอัตราการเกิด การย้ายเข้า อัตราการรับเด็กอายุต่ำกว่าเกณฑ์ ส่วนจำนวนนักเรียนออกจากโรงเรียน ประกอบด้วยอัตราการออก เนื่องจากพ้นเกณฑ์ อัตราการย้ายออก อัตราการออกจากโรงเรียนตามระบบ เป็นต้น จุดมุ่งหมายของรูปแบบก็เพื่ออธิบายการเปลี่ยนแปลงประชากรนักเรียนของโรงเรียน

2.2 รูปแบบเชิงข้อความ (Semantic Model) ลักษณะเป็นการแสดงความสัมพันธ์ขององค์ประกอบภายในรูปแบบในรูปของข้อความ รูปแบบเชิงข้อความใช้หลักการเทียบเคียงเชิงแนวคิด ปรากฏการณ์ และใช้ข้อความในการอธิบาย จึงทำให้เกิดความกระจำมากขึ้น แต่จุดอ่อนคือ ขาดความชัดเจนแน่นอน ทำให้ยากแก่การทดสอบรูปแบบ รูปแบบนี้ถูกนำมาใช้ทางการศึกษามาก เช่น รูปแบบการเรียนรู้ของนักเรียน เป็นต้น

2.3 รูปแบบเชิงคณิตศาสตร์ (Mathematical Model) ลักษณะเป็นการแสดงความสัมพันธ์ขององค์ประกอบหรือตัวแปรโดยใช้สัญลักษณ์ทางคณิตศาสตร์ ปัจจุบันมีแนวโน้มว่าจะนำไปใช้ในด้านพฤติกรรมศาสตร์มากขึ้น โดยเฉพาะในการวัดผลทางการศึกษา รูปแบบสามารถนำไปสู่การสร้างทฤษฎีขึ้นเพราะสามารถนำไปทดสอบสมมุติฐานได้ และส่วนมากพัฒนามาจากรูปแบบเชิงข้อความ

2.4 รูปแบบเชิงสาเหตุ (Causal Model) เป็นรูปแบบที่มาจากการนำเทคนิคการวิเคราะห์เส้นทาง (Path Analysis) ไปศึกษาเรื่องเกี่ยวกับพันธุศาสตร์ รูปแบบเชิงสาเหตุนี้ ทำให้สามารถศึกษารูปแบบเชิงข้อความที่มีตัวแปรสลับซับซ้อนได้ แนวคิดที่สำคัญของรูปแบบนี้คือต้องสร้างขึ้นจากทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง หรืองานวิจัยที่มีมาแล้ว รูปแบบจะเขียนในลักษณะสมการ

เส้นตรง แต่ละสมการแสดงความสัมพันธ์เชิงเหตุเชิงผลระหว่างตัวแปร จากนั้นมีการเก็บรวบรวมข้อมูลในสถานการณ์ที่เป็นจริงเพื่อทดสอบรูปแบบ รูปแบบเชิงสาเหตุนี้แบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ

2.4.1 รูปแบบระบบเส้นเคี้ยว (Recursive Model) เป็นรูปแบบที่แสดงความสัมพันธ์เชิงสาเหตุระหว่างตัวแปรด้วยเส้นโยงที่มีทิศทางของการเป็นสาเหตุในทิศทางเดียว โดยไม่มีการสัมพันธ์ย้อนกลับ

2.4.2 รูปแบบเชิงสาเหตุเส้นคู่ (Non-Recursive Model) คือ รูปแบบที่แสดงถึงความสัมพันธ์เชิงสาเหตุระหว่างตัวแปร โดยมีทิศทางความสัมพันธ์ของตัวแปรภายในตัวแปร ตัวหนึ่งอาจเป็นทั้งตัวแปรเชิงเหตุและเชิงผลพร้อมกัน จึงมีทิศทางย้อนกลับได้

3. คุณลักษณะของรูปแบบที่ดี

รูปแบบที่ดีควรมีลักษณะดังนี้

3.1 รูปแบบควรประกอบด้วยความสัมพันธ์เชิงโครงสร้าง ระหว่างตัวแปรมากกว่าที่จะเน้นความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรแบบรวม ๆ

3.2 รูปแบบควรนำไปสู่การทำนายผลที่ตามมา ซึ่งสามารถตรวจสอบได้ด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยเมื่อทดสอบรูปแบบแล้ว ถ้าปรากฏว่าไม่สอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์รูปแบบนั้นต้องถูกยกเลิกไป

3.3 รูปแบบควรอธิบายโครงสร้างความสัมพันธ์ เชิงเหตุเชิงผลของเรื่องที่จะศึกษาได้อย่างชัดเจน

3.4 รูปแบบควรนำไปสู่การสร้างแนวความคิดใหม่ หรือความสัมพันธ์ใหม่ของเรื่องที่จะศึกษาได้

3.5 รูปแบบในเรื่องใดจะเป็นเช่นไรขึ้นกับกรอบของทฤษฎีในเรื่องนั้น ๆ ดังนั้น รูปแบบการบริหารโครงการโรงเรียนวิถิพุทธของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในครั้งนี้ จึงเป็นรูปแบบที่แสดงถึงโครงสร้างความคิดโดยอาศัยหลักการเทียบเคียงจากแนวความคิดประสบการณ์และข้อมูล ในองค์ประกอบและความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่างๆ ที่สำคัญของการบริหารโครงการโรงเรียนวิถิพุทธโดยใช้ภาษาข้อความ

แนวคิดเกี่ยวกับองค์การ

1. ความหมายและลักษณะขององค์การ

روبินส์ และคูลเตอร์ (Robbins & Coulter, 2002, pp. 16-17) กล่าวถึงความหมายขององค์การว่า หมายถึง การรวมกลุ่มของบุคคลอย่างจงใจเพื่อกระทำกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ จากความหมายนี้แสดงถึงองค์การต้องประกอบด้วยลักษณะสำคัญ 3

ประการคือ มีวัตถุประสงค์ มีบุคลากรจำนวนหนึ่ง และมีโครงสร้าง ซึ่งแต่ละลักษณะมีรายละเอียดดังนี้

1.1 วัตถุประสงค์ แต่ละองค์การจะต้องระบุวัตถุประสงค์เฉพาะที่ต้องการจะ
ได้รับอย่างชัดเจน หรือที่หวังว่าจะให้บรรลุวัตถุประสงค์เหล่านั้น

1.2 บุคลากร แต่ละองค์การจะต้องประกอบด้วยบุคคลตั้งแต่ 2 คน หรือมากกว่า
ทำให้คนเหล่านั้นต้องทำงานอย่างประสานกัน เพื่อให้สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การได้

1.3 โครงสร้าง ทุกองค์การจะต้องมีการพัฒนาโครงสร้างองค์การเพื่อให้สมาชิก
ต่าง ๆ ขององค์การสามารถทำหน้าที่หรือทำงานในส่วนของตนได้ ซึ่งโครงสร้างองค์การอาจจะมี
ลักษณะง่าย ๆ ยืดหยุ่นได้ และไม่เป็นทางการ หรือเป็น โครงสร้างที่เป็นทางการ มีการระบุ
ลักษณะงาน ระบุตำแหน่งผู้เป็นหัวหน้าระดับต่าง ๆ อย่างแจ่มชัดก็ได้ แต่ไม่ว่าโครงสร้างองค์การ
จะมีลักษณะใดก็ตาม จำเป็นต้องมีการจัดความสัมพันธ์ของงานต่าง ๆ ได้

2. โครงสร้างองค์การ

เนื่องจากองค์การประกอบด้วยคนจำนวนหนึ่งร่วมกันทำงานต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุ
วัตถุประสงค์เดียวกัน จึงจำเป็นต้องมีการจัดแบ่งงาน จัดกลุ่มงาน ความสัมพันธ์ของงาน และ
ความสัมพันธ์ของสมาชิกในองค์การ เพื่อทุกคนในองค์การจะได้รู้ว่า ตนจะต้องทำงานใด
หรือกลุ่มงานใด ต้องประสานงานกับใคร หรือมีฐานอย่างไรในองค์การ การจัดแบ่งงาน
ความสัมพันธ์ของงานและของสมาชิกในองค์การแสดงอยู่ในรูปโครงสร้างองค์การ จึงกล่าว
ได้ว่า โครงสร้างองค์การ หมายถึงเค้าโครงของงานต่าง ๆ ซึ่งได้มีการจัดแบ่ง จัดกลุ่มและจัด
ประสานงานไว้

โครงสร้างองค์การแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ ดังนี้

2.1 โครงสร้างองค์การอย่างไม่มีแบบแผน เป็นโครงสร้างองค์การที่ไม่ได้มีการ
การจัดแบ่งงาน จัดกลุ่มงาน และจัดการประสานงานไว้อย่างแจ่มชัด ไม่มีกฎเกณฑ์หรือระเบียบ
ที่แน่นอน ปรับเปลี่ยนได้ง่าย ความสัมพันธ์ของสมาชิกในองค์การ อาศัยความสัมพันธ์ส่วนบุคคล
มากกว่าความสัมพันธ์ตามสายงาน

2.2 โครงสร้างองค์การอย่างมีแบบแผน เป็นโครงสร้างองค์การที่มีแบบแผนในการ
จัดแบ่งงาน จัดกลุ่มงาน และจัดการประสานงาน มีกฎเกณฑ์แน่นอน ระบุงานหน้าที่ต่าง ๆ ไว้
ชัดเจน ระบุความสัมพันธ์ของงานและความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกขององค์การชัดเจน ทำให้
สมาชิกขององค์การรู้หน้าที่และขอบเขตงานของตน ความสัมพันธ์ของงานต่าง ๆ และฐานะของ
ตนในองค์การว่าอยู่ในตำแหน่งใด เช่น อยู่ในตำแหน่งผู้บริหารระดับสูง ผู้บริหารระดับกลาง
หัวหน้างาน หรือเป็นแรงงานธรรมดา เป็นต้น

ในองค์การขนาดใหญ่ที่ประกอบด้วยกลุ่มคนจำนวนมากจำเป็นต้องอาศัยโครงสร้างองค์การอย่างมีแบบแผน เพื่อให้สมาชิกขององค์การรู้ว่าตนเองจะต้องทำอะไรมีกฎเกณฑ์และระเบียบในการทำงานอย่างไร มีอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบอย่างไร จะต้องประสานงานหรือร่วมมือกันทำงานกับใครบ้าง โครงสร้างองค์การดังกล่าวจะส่งผลให้สมาชิกในองค์การมีการแบ่งงานกันทำอย่างแจ่มชัด ทำงานอย่างมีประสิทธิภาพภายใต้ระเบียบกฎเกณฑ์ที่วางไว้ ลดความซ้ำซ้อนในการทำงาน ลดความขัดแย้งในองค์การ และช่วยทำให้การบริหารองค์การทำได้ง่ายขึ้น

การบริหารโครงการ

1. ความหมายของโครงการ

ประสิทธิ์ คงยิ่งศิริ (2540, หน้า 15) ได้ให้ความหมายของโครงการไว้ว่า โครงการ หมายถึง กิจกรรมหรืองานที่เกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรเพื่อหวังผลประโยชน์ตอบแทน กิจกรรมหรืองานนี้จะเป็นหน่วยงานอิสระหน่วยหนึ่งที่สามารถทำการวิเคราะห์ วางแผน และนำไปปฏิบัติ พร้อมทั้งมีลักษณะแจ้งชัดถึงจุดเริ่มต้นและจุดสิ้นสุดเมื่อวัตถุประสงค์ที่มุ่งหวังไว้ได้สำเร็จลง

สุภาพร พิศาลบุตร (2543, หน้า 119-120) ได้สรุปว่า โครงการ เป็นแผนงานที่จัดทำขึ้นอย่างมีระบบโดยประกอบด้วยกิจกรรมย่อยหลายกิจกรรมที่ต้องใช้ทรัพยากรในการดำเนินงาน และคาดหวังที่จะได้ผลตอบแทนอย่างคุ้มค่าและจะต้องมีจุดเริ่มต้นและจุดสิ้นสุดในการดำเนินงาน โดยมีวัตถุประสงค์หรือจุดมุ่งหมายอย่างชัดเจน มีพื้นที่ในการดำเนินงานเพื่อให้การบริการและสนองตอบความต้องการของกลุ่มบุคคลในพื้นที่นั้น โครงการจึงเกี่ยวข้องกับการวางแผน การจัดสรรทรัพยากร และแผนปฏิบัติอย่างมีระบบ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงแหล่งที่ดังของโครงการ ช่วงระยะเวลาของโครงการ การผลิตหรือการบริการ การลงทุน ผลตอบแทน และรวมถึงการจัดรูปองค์การและการบริหารโครงการ เป็นต้น ดังนั้นโครงการจึงเป็นการกำหนดการปฏิบัติงานในรายละเอียดให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้นั้นเอง

เกรย์และลาร์สัน (Gray & Larson, 2002, p. 4) ได้ให้ความหมายว่า โครงการ หมายถึง ความพยายามที่มีความสลับซับซ้อน ไม่เป็นสิ่งปกติ ในช่วงเวลาหนึ่ง ภายใต้ข้อจำกัดด้านเวลา งบประมาณ ทรัพยากร และผลงานที่ระบุไว้ตามความต้องการของลูกค้า

สรุปโครงการ หมายถึง กิจกรรมหรืองานชุดหนึ่งที่มีลักษณะต่างจากงานปกติ เป็นการดำเนินงานที่ต้องทำให้สำเร็จภายใต้ข้อจำกัดของเวลา งบประมาณ และได้ผลงานตรงตามที่กำหนด

2. ลักษณะของโครงการ

สุภาพร พิศาลบุตร (2543, หน้า 120-121) ได้กล่าวถึง ลักษณะของโครงการว่าจะต้องมีคุณลักษณะที่สำคัญ 6 ประการ คือ

2.1 วัตถุประสงค์ (Objective) แต่ละโครงการจะต้องกำหนดวัตถุประสงค์ของโครงการให้ชัดเจน และควรจะสามารถนับได้ในเชิงปริมาณ เพื่อให้การวางแผนกิจกรรมและการประเมินผลกระทำได้อย่างชัดเจน วัตถุประสงค์อาจจะระบุในรูปของผลผลิตหรือบริการ หรือมีหลายวัตถุประสงค์แต่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน และสามารถที่จะกระทำสำเร็จภายใต้ศักยภาพที่มีอยู่ในส่วนย่อยของวัตถุประสงค์ ควรมีการกำหนดเป้าหมาย (Target) ตามมาในแต่ละวัตถุประสงค์ด้วย

2.2 มีความเอกเทศ (Discreteness) ในการพิจารณาแต่ละโครงการเป็นไปโดยอิสระ เพื่อจะสามารถวิเคราะห์ วางแผน ควบคุม และติดตามผลการดำเนินงานของโครงการ ดังนั้นโครงการใดที่มีความสัมพันธ์ต่อกันจึงควรจะนำมารวมอยู่ภายใต้โครงการใหญ่เพียงโครงการเดียว เช่น โครงการก่อตั้งมหาวิทยาลัย ควรจะรวมเอาโครงการก่อสร้างอาคารเรียน โครงการจัดรูปแบบการบริหารงานภายใน โครงการสร้างบ่อน้ำบาดน้ำเสีย โครงการจัดหาทุน โครงการจัดหาจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์ เป็นต้น โดยโครงการย่อยทั้งหลายให้อยู่ในโครงการเดียวกัน

2.3 มีการกำหนดรูปแบบการปฏิบัติงานที่สอดคล้องกลมกลืนกัน (Coherent Organized Action) เนื่องจากการดำเนินงานโครงการมีหลายขั้นตอน แต่ละขั้นตอนจึงจำเป็นต้องกำหนดไปในแนวทางเดียวกัน นับตั้งแต่เริ่มรับหลักการ เช่น การเลือกเทคนิคการผลิตจะสอดคล้องกับขนาด การผลิต ขนาดการผลิตก็ต้องสอดคล้องกับความต้องการทางด้านการตลาด และความต้องการทางด้านการตลาดจะสอดคล้องกับรายรับรายจ่ายของโครงการ

2.4 มีกิจกรรมหรือกลุ่มของกิจกรรม (Subactivities) ในทุกกิจกรรมจะประกอบด้วยกิจกรรม หรือกลุ่มของกิจกรรมย่อย ซึ่งมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างไปจากกิจกรรมที่กระทำอยู่เป็นประจำวัน มีการกำหนดประเภทของกิจกรรม ลำดับก่อนหลังเป็นขั้นตอน

2.5 มีจุดเริ่มต้นและจุดสิ้นสุดของเวลา (Scheduled Beginning and Terminal Point) โครงการทุกโครงการจะต้องกำหนดระยะเวลาไว้ว่าจะใช้เวลาเท่าใด ทั้งนี้เนื่องจากระยะเวลาจะมีความสัมพันธ์กับการวิเคราะห์ค่าใช้จ่ายและผลตอบแทนของโครงการ ดังนั้นบางโครงการอาจยากต่อการกำหนดแต่ก็ต้องกำหนดดังเหตุผลที่กล่าวมา แต่ระยะเวลาที่กำหนดไว้ไม่ควรจะกำหนดไว้ยาวเกินไป เช่น 25 ปี เพราะหลายสิ่งหลายอย่างน่าจะเปลี่ยนแปลงไปแล้ว ต่อเมื่อโครงการสิ้นสุดก็ต้องโอนไปให้หน่วยงานปกติรับทำต่อไป

2.6 มีผู้รับผิดชอบที่ชัดเจน (Responsibility) โดยปกติหัวหน้าโครงการจะต้องมีความรับผิดชอบสูงสุดต่อความสำเร็จหรือความล้มเหลวของโครงการแต่เพียงผู้เดียว เนื่องจากโดยหลักการ ผู้ร่วมงานอื่น ๆ จะถูกคัดเลือกโดยหัวหน้าโครงการทั้งสิ้น ผู้รับผิดชอบอาจกำหนดเป็นบุคคล หรือหน่วยงานตามความเหมาะสมของแต่ละประเภทโครงการ

รัตน สยคมิต (2547, หน้า 27-28) ได้กล่าวถึงลักษณะของโครงการไว้ดังนี้

1. มีการกำหนดวัตถุประสงค์ของโครงการอย่างชัดเจน โดยปกติจะระบุไว้ในรูปของ ต้นทุน กำหนดเวลา และผลงานที่ต้องการ
2. มีลักษณะพิเศษของตนเอง ซึ่งหมายถึง ต้องทำสิ่งที่แตกต่างกันไปจากที่เคยทำ และแม้จะเป็นโครงการที่เคยทำอยู่เป็นประจำ งานที่ทำก็ยังแตกต่างกัน
3. ประกอบด้วยกิจกรรมที่เกิดขึ้นเพียงชั่วคราว โดยมีการระบุเวลาเริ่มและสิ้นสุดโครงการ มีการตั้งคณะทำงานหรือทีมงานเพื่อดำเนินโครงการให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ต้องการ และมีสถานที่ของโครงการ เมื่อโครงการสิ้นสุดคณะทำงานจะสลายตัวไป
4. มีการข้ามสายงานการบริหารองค์การ เพราะการดำเนินโครงการจะต้องเกี่ยวข้องกับแผนต่าง ๆ หรือฝ่ายต่าง ๆ ในองค์การ ต้องใช้ผู้เชี่ยวชาญจากแผนกต่าง ๆ
5. มีความไม่แน่นอน หรือความเสี่ยง ในการดำเนินโครงการ เนื่องจากเกี่ยวข้องกับงานที่แตกต่างจากที่เคยทำมาก่อน อาจเป็นงานใหญ่ที่ใช้เทคโนโลยีระดับสูงซึ่งมีความยุ่งยาก ซับซ้อน หรือเป็นงานที่ไม่คุ้นเคยมาก่อน ซึ่งอาจส่งผลให้การดำเนินโครงการไม่ประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่ระบุไว้ก็ได้
6. องค์การที่เป็นเจ้าของโครงการมีส่วนได้ส่วนเสีย เมื่อมีการทำโครงการขึ้น การดำเนินโครงการจะต้องใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ขององค์การ และบางทีอาจจะต้องใช้ทรัพยากรมากกว่าที่ระบุไว้
7. มีกระบวนการ ของการทำงาน เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ต้องการภายใต้กระบวนการดังกล่าว โครงการจะต้องผ่านช่วงต่าง ๆ ที่มีความแตกต่างกันของวงจรชีวิตของโครงการ ซึ่งแต่ละช่วงของวงจรจะเกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านต่าง ๆ เช่น ลักษณะงาน คนทำงาน ทรัพยากรที่ต้องใช้ และลักษณะการบริหาร เป็นต้น
8. มีผู้บริหารโครงการ ซึ่งรับผิดชอบบริหารโครงการให้บรรลุ ผลสำเร็จภายใต้เงื่อนไขทางด้านเวลา งบประมาณ และผลงานที่กำหนดไว้

3. ประเภทของโครงการ

โครงการอาจจำแนกได้หลายประเภท แต่ถ้านำวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายของโครงการ มาเป็นพื้นฐาน อาจแบ่งได้ 5 ประเภท คือ (สุภาพร พิศาลบุตร, 2543, หน้า 121-122)

3.1 โครงการทดลอง (Experiment Project) เป็นโครงการที่ริเริ่มขึ้นมาเพื่อศึกษา เรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือแก้ปัญหาใดปัญหาหนึ่ง ภายใต้เงื่อนไขสภาวะที่ถูกกำหนดไว้

3.2 โครงการนำร่อง (Pilot Project) เป็นโครงการที่ผ่านการศึกษาในระดับหนึ่งและมี แนวโน้มที่จะประสบความสำเร็จด้วยดี แต่เพื่อความแน่ใจจึงนำโครงการดังกล่าวไปปฏิบัติจริงใน

พื้นที่จริง แต่จำกัดขนาดและงบประมาณเพื่อทดสอบว่าเมื่อโครงการได้ดำเนินการไปแล้ว ได้บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่กำหนดไว้ด้วยหรือไม่ พร้อมทั้งศึกษาในรายละเอียดระหว่างกระบวนการปฏิบัติการทำงานมีปัญหา อุปสรรคประเด็นใด จะได้นำไปแก้ไขก่อนที่จะนำโครงการใหญ่ที่เต็มรูปแบบไปใช้ต่อไปในอนาคต

3.3 โครงการสาธิต (Demonstration Project) เป็นโครงการที่นำไปปฏิบัติด้วยความมุ่งหมายที่จะต้องกระทำให้เห็นเป็นตัวอย่าง ถึงกระบวนการทางเทคนิคหรือขั้นตอนการดำเนินงานหรือผลผลิต อันจะช่วยให้ผู้ที่พบเห็นเกิดความเข้าใจได้ง่าย มากกว่าที่จะฟังหรืออ่านจากเอกสารแต่เพียงอย่างเดียว

3.4 โครงการเพื่อการผลิต (Production Project) เป็นโครงการที่มุ่งให้เกิดผลผลิต (output) ประเภทใดประเภทหนึ่งภายใต้การลงทุน (Cost) และค่าใช้จ่ายการปฏิบัติงานที่ได้กำหนดไว้แต่ให้ได้ผลผลิตสูงสุด นับเป็นโครงการที่ให้ความสำคัญเชิงเศรษฐศาสตร์ที่จำเป็นจะต้องมีการประเมินทางด้าน Cost-Benefit

3.5 โครงการพัฒนา (Development Project) เป็นโครงการที่หวังผลการปฏิบัติที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นต่อสังคมโดยรวม ผลที่ปรากฏของโครงการอาจจะต้องใช้ระยะเวลาเป็นปี

4. วงจรชีวิตของโครงการ

วงจรชีวิตของโครงการแบ่งออกได้เป็นช่วง ๆ (Phases) ที่แตกต่างกัน การที่โครงการมีวงจรชีวิตแสดงว่า โครงการมีช่วงอายุหรือช่วงเวลาจำกัด และแต่ละช่วงเวลาต้องดำเนินงานแตกต่างกันทั้งในแง่ของลักษณะงาน ระดับงาน และจุดเน้น เกรย์และลาร์สัน (Gray & Larson, 2002, pp. 5-6) กำหนดวงจรชีวิตของโครงการโดยแบ่งออกเป็น 4 ขั้น ได้แก่ ขั้นกำหนดโครงการ ขั้นการวางแผนโครงการ ขั้นปฏิบัติการโครงการ และขั้นส่งมอบโครงการ แต่ละขั้นมีงานหรือกิจกรรมที่ต้องทำต่าง ๆ กัน และต้องใช้ความพยายามในการบริหารในระดับต่างกันด้วย ดังรายละเอียดดังนี้

1. ขั้นกำหนดโครงการ (Definitions) เป็นขั้นเริ่มต้นโครงการ ระดับความพยายามในขั้นนี้เริ่มขึ้นอย่างช้า ๆ งานในขั้นนี้ประกอบด้วย การระบุขอบเขตหรือคุณสมบัติเฉพาะของโครงการ กำหนดวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายของโครงการ ระบุงานสำคัญ ๆ ที่ต้องทำและกำหนดผู้รับผิดชอบ และจัดกลุ่มคนร่วมทีมงาน

2. ขั้นการวางแผน (Planning) เป็นขั้นที่ระดับความพยายามในขั้นนี้สูงขึ้น มีการจัดทำแผนโครงการ กำหนดเวลาของงานต่าง ๆ ทรัพยากรที่ต้องการ คุณภาพของงาน และงบประมาณที่ต้องการ

3. **ขั้นปฏิบัติการ (Execution)** เป็นขั้นที่ระดับความพยายามสูงชันมากในระยะต้นของขั้นนี้ เพราะมีการปฏิบัติงานต่าง ๆ ของโครงการ โครงการเป็นรูปร่างทั้งทางกายภาพและทางด้านจิตใจ

4. **ขั้นส่งมอบ (Delivery)** ระดับความพยายามลดลงเพราะเป็นขั้นสุดท้ายของวงจรชีวิตโครงการ ในขั้นนี้ประกอบด้วยงานที่สำคัญ 2 งาน คือ งานที่เกี่ยวข้องกับการส่งมอบผลผลิตให้ลูกค้า (customer) หรือผู้ใช้ (user) ซึ่งอาจจะต้องมีการฝึกอบรมบุคลากรให้รู้จักวิธีการใช้ และงานที่เกี่ยวกับการยุติโครงการ

คลีแลนด์ และคิง (Cleland & King, 1995, pp. 180-190) ได้แบ่งวงจรชีวิตของโครงการเป็น 5 ขั้น ได้แก่ ขั้นความคิดริเริ่มโครงการ ขั้นกำหนดโครงการ ขั้นการผลิต ขั้นปฏิบัติการ และขั้นปิดโครงการ แต่ละขั้นมีรายละเอียดดังนี้

1. **ขั้นความคิดริเริ่มโครงการ** เป็นการริเริ่มแนวคิดโครงการอย่างกว้าง ๆ วิเคราะห์เบื้องต้นเกี่ยวกับความเสี่ยงและผลกระทบต่อเวลา ต้นทุนค่าใช้จ่าย และการทำงาน รวมทั้งผลกระทบต่อทรัพยากรขององค์กร วิเคราะห์เบื้องต้นเกี่ยวกับความเป็นไปได้ของโครงการที่เป็นทางเลือกเพื่อหาคำตอบเบื้องต้นว่าควรจะทำโครงการหรือไม่

2. **ขั้นกำหนดโครงการ** เป็นขั้นที่สองของวงจรชีวิตของโครงการ เป็นขั้นที่วิเคราะห์โครงการให้ลึกลงไปว่า โครงการนั้นจำเป็นต้องใช้ทรัพยากรอะไรบ้าง มากน้อยเท่าใด รวมทั้งกำหนดเวลา ต้นทุนค่าใช้จ่าย และผลงานที่ต้องการให้แน่นอนและสมจริง กำหนดปัจจัยอื่น ๆ ที่ต้องการเพื่อสนับสนุนให้โครงการเกิดขึ้นและดำเนินไปได้ เช่น นโยบายขององค์กร งบประมาณ วิธีการทำงาน เป็นต้น ระบุปัญหาข้อขัดแย้งต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นในโครงการ ในองค์กร และกับภายนอกองค์กร ระบุระดับความเสี่ยงและความไม่แน่นอนของโครงการด้วย

3. **ขั้นการผลิต** เป็นขั้นที่ได้จัดทำแผนโครงการโดยละเอียดระบุทรัพยากรและวิธีการบริหารทรัพยากรที่ต้องการเพื่อสนับสนุนกระบวนการผลิต เช่น สิ้นค้าคงคลัง วัตถุดิบ แรงงาน ทุน ปิ่นต้น เริ่มทำการผลิต ก่อสร้าง หรือติดตั้งเครื่องจักร มีการจัดทำคู่มือการปฏิบัติงาน และแบบฟอร์มเอกสารต่าง ๆ ให้พร้อม เช่น แบบฟอร์มการเบิกจ่ายเงิน การบันทึกเวลาทำงาน การเบิกจ่ายวัสดุ เป็นต้น

4. **ขั้นปฏิบัติการ** เป็นขั้นที่ 4 ของวงจรชีวิตของโครงการในขั้นนี้เกี่ยวข้องกับงานต่าง ๆ เช่น มีการใช้ผลงานของโครงการ ซึ่งผู้ใช้อาจอยู่ในองค์กรเองหรือเป็นลูกค้าขององค์กรก็ได้ ประสานผลงานของโครงการเข้ากับองค์กรที่เป็นเจ้าของ เช่น ถ้าผลงานโครงการคือการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ ในขั้นนี้จะต้องมีการประสานผลิตภัณฑ์ใหม่ของโครงการเข้ากับแผนกหรือฝ่ายต่าง ๆ ขององค์กร เพื่อนำผลิตภัณฑ์เข้าสู่ตลาดตามวงจรชีวิตของผลิตภัณฑ์ (product

life cycle) มีการประเมินโครงการทางด้านเทคนิค ด้านเศรษฐกิจและสังคม และประเมินระบบสนับสนุนต่าง ๆ ว่าเพียงพอต่อการปฏิบัติการจริง ๆ ตามแผนโครงการหรือไม่

5. ขั้นปิดโครงการ ในขั้นสุดท้ายของวงจรชีวิตโครงการนี้คือการยุติโครงการ มีการถอนทรัพยากร (เช่น คน เครื่องจักร) คืนองค์การหรือโยกย้ายไปโครงการอื่น สรุปผลการดำเนินงานที่ได้จากโครงการเพื่อการพัฒนาโครงการอื่นต่อไป

5. วิวัฒนาการของการบริหารโครงการ

วิวัฒนาการของการบริหารโครงการ แบ่งออกได้เป็น 3 ระยะ คือ (รัตนา สายคณิต, 2547, หน้า 41-42)

5.1 การบริหารโครงการแบบเฉพาะกิจ กล่าวคือ ผู้บริหารองค์การอาจจะ ตั้ง คณะทำงานเฉพาะกิจให้ทำงานโครงการใดโครงการหนึ่งขึ้นในแผนกใดแผนกหนึ่งขององค์การ ซึ่งโครงการเหล่านั้นอาจจะเป็นโครงการที่ต้องการผลงานอย่างรีบด่วนหรือเป็นโครงการที่ต้องการ การควบคุมการทำงานให้เป็นผลสำเร็จ จึงต้องมีการมอบหมายให้มีคณะทำงานและมีผู้รับผิดชอบ โครงการ ผู้ร่วมทีมงานซึ่งอาจมีปัญหาการแบ่งเวลาในการทำงาน และมีความขัดแย้งระหว่างผู้ร่วม ทีมงานค่อนข้างมาก ผู้บริหารโครงการอาจไม่มีอำนาจอย่างเต็มที่ในการบังคับบัญชาทีมงาน จึงทำให้มีความเสี่ยงค่อนข้างมากต่อความสำเร็จของโครงการ

5.2 การบริหารโครงการอย่างมีแบบแผน ระยะการบริหารโครงการอย่างมีแบบแผน เป็นวิวัฒนาการขั้นต่อมาของการบริหารโครงการ ทั้งนี้เพราะได้มีการนำโครงการมาใช้ในองค์การ มากขึ้น และเทคนิคการบริหารโครงการแบบเฉพาะกิจไม่เหมาะสม เป็นอุปสรรคต่อการดำเนิน โครงการ ผู้บริหารระดับสูงขององค์การจึงหันมาให้ความสนใจต่อการบริหารโครงการมากขึ้น มีการฝึกอบรมและฝึกเชิงปฏิบัติการทางด้านการบริหารให้แก่ผู้บริหารองค์การระดับต่าง ๆ ให้รู้ แนวคิด ทฤษฎี และการปฏิบัติทางด้านการบริหารโครงการ รวมทั้งความสำคัญที่ต้องมีการ บริหารโครงการให้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ ผู้บริหารองค์การให้ความสำคัญต่อผู้บริหารโครงการ มากขึ้นมีการลดอำนาจของผู้บริหารตามสาขางาน หรือผู้บริหารตามหน้าที่ในการสั่งการหรือ ควบคุมทีมงานหรือเข้ามามีอิทธิพลต่อการดำเนินโครงการ อย่างไรก็ตามผู้บริหารระดับสูงอาจยังไม่เข้ามามีบทบาทมากนักในการเลือก หรือจัดอันดับความสำคัญของโครงการต่าง ๆ โครงการ ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจึงอาจไม่ประสานหรือสอดคล้องกับแผนกลยุทธ์ขององค์การ

5.3 การบริหารโครงการอย่างเต็มรูปแบบ ระยะของการบริหารโครงการอย่างเต็ม รูปแบบ หรือการบริหารโครงการขององค์การที่ขับเคลื่อนด้วยโครงการ ในระยะนี้ผู้บริหาร ระดับสูงขององค์การจะต้องมีบทบาทสำคัญมากในการกำหนดกลยุทธ์ขององค์การ กระตุ้นให้มีการริเริ่มโครงการ จัดอันดับความสำคัญของโครงการให้สอดคล้องกับแผนกลยุทธ์ จัดความสมดุล

ของโครงการต่าง ๆ ให้เหมาะสม มีระบบการติดตาม การประเมินผล และการตรวจสอบผลงานของโครงการ ให้ความสำคัญและตระหนักในคุณค่าของผู้บริหารโครงการมากขึ้น มีระบบเพิ่มแรงจูงใจให้ผู้บริหารโครงการและผู้ร่วมทีมงาน ทุ้มบทความพยายามให้กับโครงการอย่างเต็มที่

เมื่อพิจารณาจากวิวัฒนาการของการบริหารโครงการข้างต้นจะเห็นว่า การที่จะผ่านระยะหนึ่งไปถึงระยะที่สามอาจจำเป็นต้องใช้เวลานานพอสมควรและระยะเวลาแตกต่างกันไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับขนาดขององค์กร และประเภทขององค์กรว่าอยู่ในสาขาใด

6. การบริหารองค์การด้วยโครงการ

รัตน สาขคณิต (2547, หน้า 43) ได้กล่าวว่า องค์กรต่าง ๆ ได้ดำเนินงานในรูปของโครงการกันมากขึ้น ทำให้เกิดการบริหารในรูปแบบที่เรียกว่า การบริหารองค์การด้วยโครงการ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง องค์กรที่ขับเคลื่อนด้วยโครงการจะเป็นองค์กรที่เน้นการทำโครงการต่าง ๆ ที่จะทำให้องค์การสามารถบรรลุเป้าหมายที่ต้องการตามแผนกลยุทธ์ขององค์กร โครงการแต่ละโครงการที่จัดทำจึงควรมีส่วนสนับสนุนแผนกลยุทธ์ เพราะถ้าเป็นโครงการที่ไม่สนับสนุนแผนกลยุทธ์ขององค์กรแล้วจะเป็นการใช้ทรัพยากรขององค์กรอย่างไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ ดังนั้นจึงต้องมีการเชื่อมโยงโครงการต่าง ๆ เข้ากับแผนกลยุทธ์ขององค์กร จัดอันดับความสำคัญของโครงการ แต่ในการเชื่อมโยงโครงการเข้ากับแผนกลยุทธ์นั้น ผู้บริหารโครงการจะต้องมีส่วนร่วมในกระบวนการบริหารเชิงกลยุทธ์ขององค์กรก่อนดังนี้

6.1 กระบวนการบริหารเชิงกลยุทธ์ ผู้บริหาร โครงการที่สำคัญหรือโครงการที่มีขนาดใหญ่ควรจะต้องมีส่วนร่วมในกระบวนการบริหารเชิงกลยุทธ์ขององค์กรทั้งนี้ด้วยเหตุผลสำคัญ คือ

6.1.1 การเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการบริหารเชิงกลยุทธ์จะทำให้ผู้บริหารโครงการได้เห็นภาพรวม จุดสนใจขององค์กรว่ามุ่งไปที่สิ่งใด ซึ่งจะส่งผลให้สามารถตัดสินใจได้ ๆ อย่างมีเหตุผลมากขึ้น

6.1.2 ผู้บริหารโครงการที่มีประสบการณ์สามารถให้ความคิดเห็นที่มีคุณค่าแก่ผู้บริหารองค์การเกี่ยวกับสมรรถนะขององค์กรและข้อจำกัดทางด้านทรัพยากรที่มีอยู่

6.1.3 ทำให้ผู้บริหารโครงการแต่ละคนสามารถมองเห็นความเกี่ยวพันระหว่างโครงการของตนกับโครงการของผู้อื่นในองค์กรได้

6.1.4 ทำให้ผู้บริหารโครงการได้รู้เกณฑ์ในการคัดเลือกโครงการ การจัดสรรทรัพยากรให้โครงการต่าง ๆ อย่างโปร่งใส ซึ่งจะช่วยลดความขัดแย้งระหว่างผู้บริหารโครงการต่าง ๆ

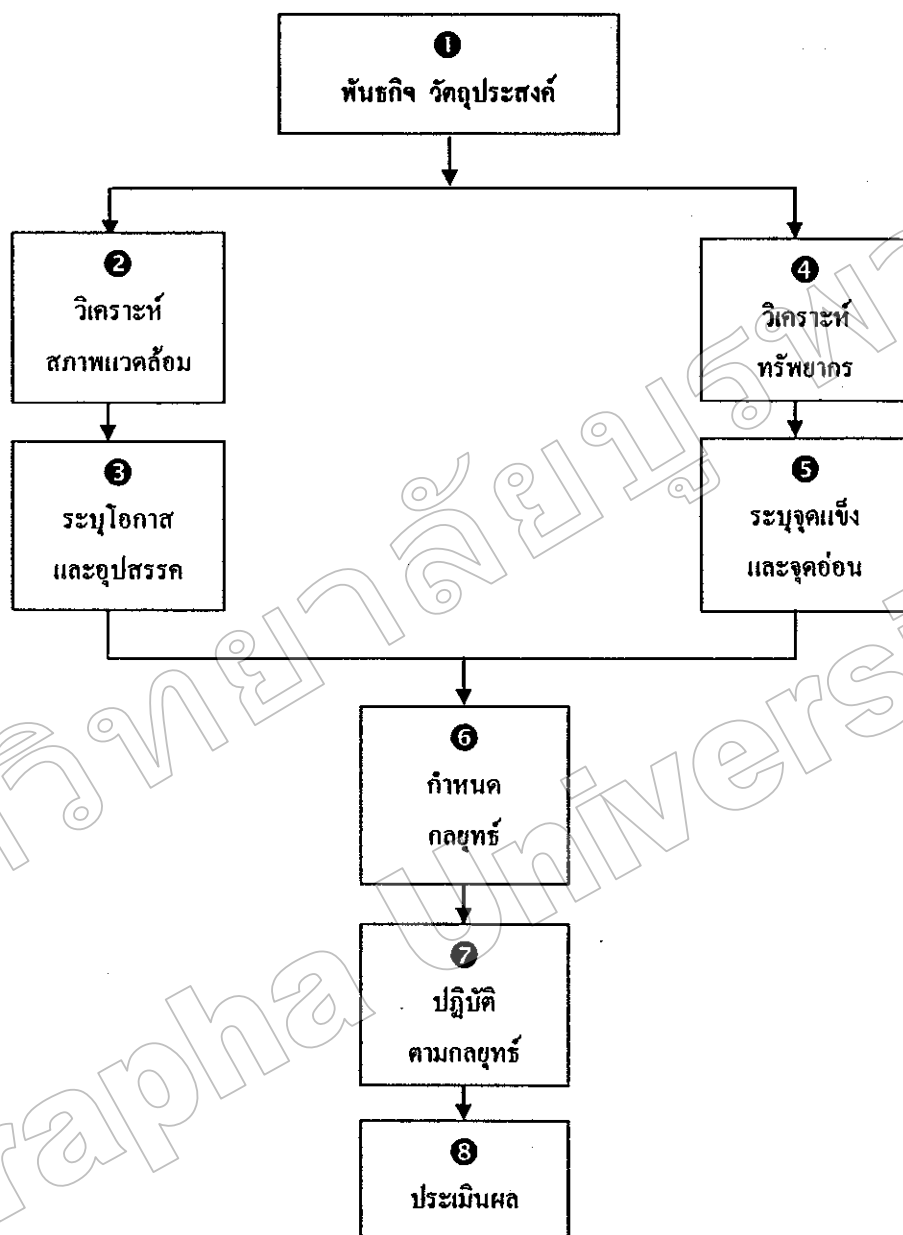
วิลเลน และฮันเกอร์ (Wheelen & Hunger, 2000, p. 2) ได้กล่าวถึง การบริหารเชิงกลยุทธ์ว่า หมายถึง ชุดการตัดสินใจทางการบริหารและการปฏิบัติการที่กำหนดการดำเนินงานในระยะยาวขององค์การ การจัดองค์การ การนำไปปฏิบัติให้เกิดผล และการควบคุม

ส่วน เกรย์ และลาร์สัน (Gray & Larson, 2002, p. 24) ให้ความหมายของ การบริหารเชิงกลยุทธ์ หมายถึง กระบวนการประเมินว่า “เราอยู่ที่ใด” และการตัดสินใจและการปฏิบัติว่า “เราต้องการเป็นอะไร” และ “เราจะไปถึงจุดนั้นได้อย่างไร” กลยุทธ์ (Strategy) จะบอกให้รู้ว่าองค์การมุ่งมั่นที่จะใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในปัจจุบันและในอนาคตอย่างไร

จากความหมายข้างต้น สามารถกล่าวได้ว่า การบริหารเชิงกลยุทธ์เป็นกระบวนการที่มีขั้นตอนต่าง ๆ แบ่งออกเป็น 8 ขั้นตอน ได้แก่

1. การกำหนดพันธกิจและวัตถุประสงค์
2. การวิเคราะห์สภาพแวดล้อม
3. การระบุโอกาสและอุปสรรค
4. การวิเคราะห์ทรัพยากรขององค์การ
5. การระบุจุดแข็งและจุดอ่อน
6. การกำหนดกลยุทธ์
7. การปฏิบัติตามกลยุทธ์
8. การประเมินผล

โดยแต่ละขั้นตอนมีรายละเอียด ดังภาพที่ 3 (รัตน สาขคณิต, 2547, หน้า 45)

ภาพที่ 3 กระบวนการบริหารเชิงกลยุทธ์

6.2 การกำหนดพันธกิจและวัตถุประสงค์ ทุกองค์การจำเป็นต้องมีการระบุพันธกิจไว้เป็นลายลักษณ์อักษรเพื่อแสดงจุดมุ่งหมายขององค์การ พันธกิจนี้จะเป็นการบอกกล่าวให้สมาชิกองค์การและบุคคลภายนอกได้รู้รายละเอียดขององค์การในด้านต่าง ๆ คือ ปรัชญาขององค์การ จุดแข็งขององค์การ บุคลากรที่อยู่ในองค์การ การดำเนินงานขององค์การ เทคโนโลยีที่สำคัญ การเจริญเติบโตและความมั่นคงทางการเงิน การรักษาภาพพจน์ขององค์การ และการส่งเสริม บำรุงขวัญกำลังใจ และสร้างความปลอดภัยของบุคลากรในองค์การ

6.3 การวิเคราะห์สภาพแวดล้อม การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอกองค์กรเป็นขั้นตอนที่สำคัญในกระบวนการบริหารเชิงกลยุทธ์ เพราะความสำเร็จของการกำหนดหรือการวางกลยุทธ์ก็คือ ทำให้องค์กรสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ได้ภายใต้สภาพแวดล้อมต่าง ๆ สภาพแวดล้อมภายนอกองค์กร หมายถึง พลังของปัจจัยต่าง ๆ และสถาบันภายนอกองค์กรที่สามารถส่งผลกระทบต่อการดำเนินงานขององค์กร

6.4 การวิเคราะห์จุดแข็งจุดอ่อน โอกาสและอุปสรรค ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

6.4.1 จุดแข็ง (Strengths) หมายถึง ทรัพยากรเด่นเป็นพิเศษที่กิจการมีอยู่หรือกิจกรรมใดก็ตามที่องค์กรสามารถทำได้ดีเป็นพิเศษ

6.4.2 จุดอ่อน (Weakness) หมายถึง ทรัพยากรที่องค์กรต้องการแต่องค์กรไม่มีอยู่ในความครอบครอง หรือกิจกรรมใดก็ตามที่องค์กรไม่สามารถทำได้ดี

6.4.3 โอกาส (Opportunities) หมายถึง แนวโน้มของสภาพแวดล้อมภายนอกที่เป็นไปในทางบวก ซึ่งจะส่งเสริมหรือเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินงานขององค์กร

6.4.4 อุปสรรค (Threats) หมายถึง แนวโน้มของสภาพแวดล้อมภายนอกที่เป็นไปในทางลบ ซึ่งจะขัดขวางหรือไม่เอื้ออำนวยต่อการดำเนินงานขององค์กร

การศึกษาจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและอุปสรรค ของการดำเนินงาน เรียกว่า การวิเคราะห์ SWOT เพื่อนำผลจากการวิเคราะห์มาพิจารณาร่วมกับวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ว่าจะมีความเป็นไปได้อย่างไร หรือต้องมีการปรับเปลี่ยนขยายเพิ่มเติมวัตถุประสงค์ให้เหมาะสมในการปฏิบัติงานต่อไป

6.5 ความรับผิดชอบของผู้บริหารโครงการ

รัตนา สายคณิต (2547, หน้า 94-95) กล่าวถึงความรับผิดชอบของผู้บริหารโครงการว่า ในการบริหารโครงการ ผู้บริหารโครงการจะต้องมีความรับผิดชอบที่สำคัญ 3 ประการ ได้แก่ การจัดหาทรัพยากรต่าง ๆ และบุคลากรให้โครงการ การต่อสู้รับมือกับอุปสรรคต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น และการเป็นผู้นำที่จะนำโครงการให้บรรลุผลสำเร็จ

6.5.1 การจัดหาทรัพยากร ผู้บริหารโครงการจะต้องรับผิดชอบจัดหาทรัพยากรมาให้โครงการในปริมาณที่ เพียงพอต่อความจำเป็นและมีคุณภาพที่เหมาะสมตรงตามความต้องการ ต้องมีการจัดทำแผนของงาน แผนบุคลากรที่ต้องการ และจัดหางบประมาณ

6.5.2 การต่อสู้รับมือกับอุปสรรคต่าง ๆ โครงการทุกโครงการนับตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดโครงการจะต้องมีปัญหาประทุขึ้น หรืออุปสรรค เกิดขึ้น ผู้บริหารโครงการจะต้องต่อสู้รับมือกับอุปสรรคต่าง ๆ

6.5.3 การเป็นผู้นำ ผู้บริหารโครงการจะต้องมีความรับผิดชอบในการเป็นผู้นำทีม ดำเนินโครงการให้ได้ผลงานตามที่กำหนด ภายใต้ข้อกำหนดทางด้านเวลา และงบประมาณ

6.6 บทบาทของผู้บริหารโครงการ บทบาทของผู้บริหารโครงการมีความสำคัญมาก ต่อการบริหารโครงการให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ในการบริหารโครงการ ผู้บริหารโครงการจะต้อง ทำหน้าที่หลายอย่าง ได้แก่ ในฐานะเป็นผู้รวบรวมงาน ผู้สื่อสาร ผู้ทำหน้าที่ตัดสินใจ ผู้สร้าง แรงจูงใจ ผู้ประกอบการและผู้แสวงหาการเปลี่ยนแปลง ดังนี้ (รัตนา สายคณิต, 2547 หน้า 90-93)

6.6.1 เป็นผู้รวบรวมงาน ผู้บริหารโครงการเป็นผู้รวบรวมงานตามหน้าที่ของ แผนกต่าง ๆ หรือฝ่ายต่าง ๆ เข้าด้วยกัน ซึ่งการที่จะทำหน้าที่นี้ได้ ย่อมหมายถึงว่า ผู้บริหาร โครงการจะต้องมีความเข้าใจและคุ้นเคยกับงานในหน้าที่ต่าง ๆ ในองค์กร ดังนั้น ผู้บริหาร โครงการจึงเป็นผู้ที่มีความรู้กว้างหลาย ๆ ด้าน และสามารถรวบรวมงานหน้าที่ต่าง ๆ มา ผสมผสานกันทำให้เกิดเป็นผลงานของโครงการ

6.6.2 เป็นผู้สื่อสาร ผู้บริหารโครงการเป็นศูนย์กลางของการสื่อสารของโครงการ เป็นผู้รับรายงาน คำร้องขอ และคำร้องเรียนต่าง ๆ เป็นผู้รับข้อมูลสารสนเทศจากแหล่งต่าง ๆ ในโครงการ และถ่ายทอดให้บุคคลในโครงการที่เกี่ยวข้องรับรู้ เป็นผู้รับข้อมูลสารสนเทศจาก ภายนอกโครงการ

6.6.3 เป็นผู้ทำหน้าที่ตัดสินใจ ผู้บริหารโครงการทำหน้าที่ตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ

6.6.4 เป็นผู้สร้างแรงจูงใจ ผู้บริหารโครงการเป็นผู้สร้างแรงจูงใจ หรือแรง กระตุ้นให้บุคลากรในทีมงานมุ่งมั่นทำงานเพื่อให้ได้ผลงานที่ต้องการ ภายในงบประมาณและ ระยะเวลาที่กำหนด การกระตุ้นให้บุคลากรมุ่งมั่นทำงานให้กับโครงการนั้น ผู้บริหารโครงการ สามารถใช้อำนาจหน้าที่ของตนสั่งการ

6.6.5 เป็นผู้ประกอบการ ผู้บริหารโครงการทำหน้าที่เป็นผู้ประกอบการเสี่ยงภัย ในการดำเนินโครงการ โดยการจัดหาเงินทุน สิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ และทีมงาน เพื่อนำมา ดำเนินโครงการให้ได้ผลงานตามที่ต้องการ ภายในงบประมาณและระยะเวลาที่กำหนด ซึ่งโครงการนั้นอาจจะสำเร็จหรือล้มเหลวก็ได้ แต่ไม่ว่าโครงการจะสำเร็จหรือล้มเหลวก็ตาม ผู้บริหารโครงการจะต้องเป็นผู้รับผิดชอบในขั้นสุดท้าย

6.6.6 เป็นผู้แสวงหาการเปลี่ยนแปลง ผู้บริหารโครงการเป็นผู้ริเริ่มให้มีการ เปลี่ยนแปลง เป็นผู้ต้นตออยู่ตลอดเวลาในการพัฒนาหรือหาวิธีการใหม่ ๆ ให้โครงการ เป็นผู้ พร้อมที่รับแนวคิดใหม่ ๆ หรือนวัตกรรมใหม่ ๆ และยินดีต่อสู้เพื่อเอาชนะอุปสรรคต่าง ๆ ที่จะ ขัดขวางหรือต่อต้าน การเปลี่ยนแปลง

วิธีระบบ

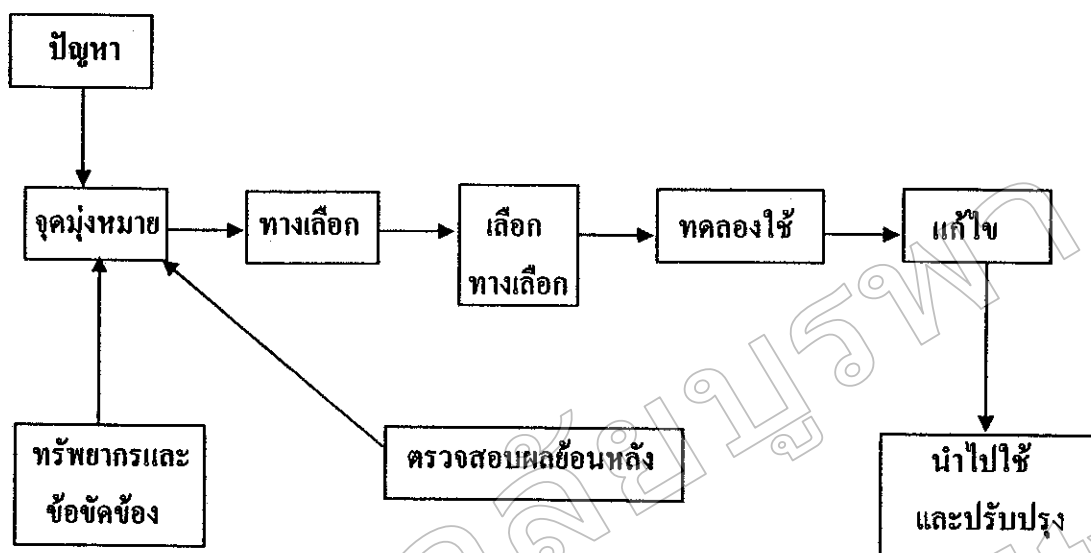
ฮอร์นบี และคนอื่น ๆ (Hornby & Others, 1963, p. 1024) ได้ให้ความหมายของระบบซึ่งระบุไว้ใน The Advanced Learner's Dictionary of Current English ว่า ระบบคือ ความสัมพันธ์ขององค์ประกอบที่รวมอยู่ในสิ่งเดียวกัน สามารถทำงานควบคู่กันไป และ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานได้ให้ความหมายของระบบว่า ระบบคือ ระเบียบ ลำดับ

เบนารี (Banathy, 1968, pp. 20-22) ให้ความหมายคำว่า “ระบบ” หมายถึง การรวมสิ่งต่าง ๆ ทั้งหลายที่มนุษย์ได้ออกแบบสร้างสรรค์ขึ้นมาเพื่อจัดดำเนินงานทั้งหลายให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้ สอดคล้องกับ ดิค และแคร์ย์ (Dick & Carey, 1985, pp. 14-18; เปรื่อง กุมุท, 2519, หน้า 11-13) ที่ว่าระบบคือ ภาพส่วนรวมของโครงสร้าง หรือกระบวนการอย่างหนึ่ง ที่มีการจัดระเบียบความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบต่าง ๆ ที่รวมกันอยู่ในโครงสร้าง กระบวนการนั้น

หากวิเคราะห์องค์ประกอบ ระบบจึงมีองค์ประกอบสำคัญอยู่ 3 ประการ คือ สิ่งที่ป้อนเข้าไปในระบบเรียกว่าข้อมูล (Input) กระบวนการหรือวิธีการดำเนินการเรียกว่า Process และผลลัพธ์ที่ได้ออกมาเรียกว่า Output

การพัฒนาจริยธรรมผู้เรียนว่าด้วยวิธีการ และวิธีการที่เห็นว่ามีประสิทธิภาพ คือ ระเบียบวิธีวิทยาศาสตร์ ซึ่งเมื่อนำวิธีการนี้มาใช้ในสาขาวิชาพฤติกรรมศาสตร์ก็ได้มีการดัดแปลงให้สอดคล้องกับพฤติกรรมของมนุษย์และโดยที่มนุษย์อาศัยอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มมีลักษณะเป็นองค์การ (Organization) การใช้กระบวนการต่าง ๆ เพื่อแก้ปัญหา จึงเกิดขึ้นจึงเรียกลักษณะกระบวนการแก้ปัญหาโดยวิธีวิทยาศาสตร์นี้ว่า “วิธีระบบ” (ไชยยศ เรืองสุวรรณ, 2538, หน้า 113) หรือสรุปได้ว่า วิธีระบบ (System Approach) เป็นวิธีหนึ่งที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงแนวคิดในการพัฒนาการจัดกิจกรรมโดยมีขั้นตอนพื้นฐานสำคัญ 3 ประการ คือ การกำหนดความต้องการ การกำหนดจุดหมาย และการพัฒนา การประเมินและการนำไปใช้จัดกิจกรรม

สุรชัย สิกขาบัณฑิต (2538, หน้า 2-5) กล่าวว่า วิธีระบบที่ดีจะต้องเป็นการจัดสรรทรัพยากรที่มีอยู่มาใช้อย่างประหยัดและเหมาะสมกับสภาพแวดล้อม และสถานการณ์เพื่อให้การทำงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ บรรลุเป้าหมายที่วางไว้ถ้าระบบใดมีผลผลิตทั้งในปริมาณและคุณภาพมากกว่าข้อมูลวัตถุดิบที่ป้อนเข้าไปถึงถือว่าเป็นระบบที่มีประสิทธิภาพ ในทางตรงข้ามถ้าระบบมีผลผลิตที่ต่ำกว่าข้อมูลวัตถุดิบที่ใช้ไปก็ถือว่าระบบนั้นมีประสิทธิภาพต่ำ ดังภาพที่ 4

ภาพที่ 4 แสดงวิธีการของระบบ

จากรูปแบบดังกล่าวอธิบายได้ว่า

ขั้นที่ 1 ระบุปัญหา เมื่อเกิดปัญหานั้นจะต้องศึกษาปัญหาให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ เพื่อให้การแก้ปัญหาเข้า ปัญหาอาจมีหลายระดับ โดยจะต้องศึกษาทั้งปัญหาหลักและปัญหารองทุก ปัญหาที่เกี่ยวข้อง การระบุปัญหาจะต้องระบุให้ชัดเจน เพราะอาจจะมีปัญหาซ่อนเร้นแฝงอยู่ก็ได้ วิธีการระดมสมอง (Brainstorming) เป็นวิธีหนึ่งที่จะช่วยให้การระบุปัญหาเป็นไปอย่างครบถ้วน โดยระบุปัญหาที่นึก ได้แล้วจึงตัดปัญหาที่ไม่เกี่ยวข้องออก จนเหลือเฉพาะปัญหาที่มีความ จำเป็นต้องแก้ไขอย่างเร่งด่วน

ขั้นที่ 2 กำหนดจุดมุ่งหมาย การกำหนดจุดมุ่งหมายนั้นจะกำหนดได้ก็ต่อเมื่อทราบ ปัญหาที่แท้จริง การกำหนดจุดมุ่งหมายทำได้หลายลักษณะ แต่ที่นิยมคือ การกำหนดจุดมุ่งหมาย เชิงพฤติกรรม การกำหนดจะต้องกำหนดให้ชัดเจน บ่งบอกถึงความต้องการที่แท้จริงเพื่อให้ การปฏิบัติเป็นไปในทางเดียวกัน ความชัดเจนของจุดมุ่งหมายจะเป็นแนวทางในการเลือกวิธีการ แก้ปัญหา ถ้าเขียนเป็นจุดมุ่งหมายเชิงพฤติกรรมควรบ่งบอกถึงพฤติกรรมที่ต้องการจะให้เกิดขึ้นกับ ผู้เรียน สถานะการเรียน การสอนและเกณฑ์ที่สามารถวัดได้

ขั้นที่ 3 ศึกษาทรัพยากรและข้อจำกัด จำเป็นที่จะต้องศึกษาทรัพยากรที่มีอยู่ทั้งหมดทั้ง ทรัพยากรมนุษย์และสิ่งของว่าจะใช้ในการแก้ปัญหาได้เพียงใดยังขาดแคลนทรัพยากรที่จำเป็น อะไรบ้างที่จะต้องจัดหาเพิ่มเติม ซึ่งเกี่ยวข้องกันไปถึงข้อจำกัดต่าง ๆ ที่อาจเป็นอุปสรรคใน การแก้ปัญหา จำเป็นจะต้องลดข้อจำกัดเหล่านั้นให้เหลือน้อยที่สุดเท่าที่จะทำได้ การเลือกใช้

ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ และการจัดปัญหาข้อขัดข้องให้หมดไปหรือเหลือน้อยที่สุด จึงเป็นเสมือนกุญแจดอกสำคัญที่จะนำไปสู่การแก้ปัญหาตามจุดมุ่งหมาย

ขั้นที่ 4 กำหนดทางเลือกวิธีการแก้ปัญหา การแก้ปัญหาใด ๆ อาจทำได้หลายวิธีแตกต่างกันก็ตรงที่วิธีการแก้ปัญหาใดจะเป็นวิธีการที่ดีที่สุด เหมาะกับสถานการณ์นั้นเท่านั้น การกำหนดทางเลือกจะเป็นแนวทางแก้ปัญหาว่า จะสามารถทำได้วิธีใดบ้าง แต่ยังไม่วางขึ้นชั้นได้อย่างแน่ชัดว่านำไปใช้แก้ปัญหาจริง ๆ จะบรรลุเป้าหมายหรือไม่เพียงใด

ขั้นที่ 5 เลือกทางเลือกที่เหมาะสม ในขั้นนี้จะต้องนำ “ทางเลือก” ในขั้นที่ 4 มาวิเคราะห์เปรียบเทียบจัดลำดับความเป็นไปได้ในการนำมาใช้แก้ปัญหาก่อนหลัง โดยจะต้องพิจารณาปัญหา จุดมุ่งหมาย ทรัพยากร และข้อขัดข้องต่าง ๆ ประกอบกัน แล้วเลือกทางเลือกที่ดีที่สุด

ขั้นที่ 6 ทดลองใช้และแก้ไข การทดลองใช้โดยนำเอาวิธีการแก้ปัญหาที่คัดเลือกแล้วว่าเหมาะสมใช้ในการแก้ปัญหา แล้วจะประเมินผลการแก้ปัญหา จากผลที่ได้รับตรวจสอบข้อมูลย้อนกลับกับจุดมุ่งหมายว่าผลการแก้ปัญหาวัยวิธีดังกล่าวเป็นไปตามจุดมุ่งหมายหรือไม่ จะต้องแก้ไขอะไรบ้าง ถ้าการแก้ปัญหาวัยวิธีดังกล่าวไม่ประสบผลสำเร็จก็อาจต้องเลือกวิธีอื่น ถ้าการเลือกวิธีการแก้ปัญหาเป็นไปด้วยความระมัดระวัง การแก้ปัญหาก็อาจทำได้สำเร็จ จากตัวเลือกเดียวที่เลือกครั้งแรก

ขั้นที่ 7 การนำไปใช้และปรับปรุง เมื่อได้ทดลองแก้ปัญหตามวิธีการที่เลือกได้ผลดีหรือแก้ไขปรับปรุงจนใช้ได้ดีแล้ว ก็นำเอาวิธีการแก้ปัญหานั้น ๆ ไปใช้ และควรจะได้มีการปรับปรุงเป็นระยะตามการเปลี่ยนแปลงและความเหมาะสม

วิธีการระบบดังที่กล่าวมานี้ เป็นการแยกกล่าวในส่วนรายละเอียดขององค์ประกอบย่อยซึ่งแท้จริงแล้วก็คือ องค์ประกอบใหญ่ 3 องค์ประกอบ ได้แก่ ข้อมูลวัตถุดิบ กระบวนการ และผลผลิตนั่นเอง

การวิเคราะห์ระบบ (System Analysis) เป็นการนำเอาระเบียบวิธีวิทยาศาสตร์ (Scientific Method) มาประยุกต์ใช้โดยพิจารณาถึง ความสัมพันธ์ต่าง ๆ ขององค์ประกอบทั้งหลายภายในระบบ เพื่อตรวจสอบโครงสร้างและขั้นตอนการดำเนินงานของระบบให้เห็นเป็นกระบวนการอย่างชัดเจน เพื่อประโยชน์ต่อการนำไปเป็นหลักการในทางปฏิบัติ ซึ่งหากจะพิจารณา การวิเคราะห์ระบบ จะพบว่าระบบมีขั้นตอนในกระบวนการดำเนินงานที่สำคัญ 4 องค์ประกอบ คือ

1. การพิจารณาข้อมูลที่ป้อนให้แก่ระบบ
2. วิธีการดำเนินงานของระบบ

3. ผลลัพธ์และการตรวจสอบ

4. การนำผลจากข้อมูลย้อนกลับ (Feedback) มาพิจารณาปรับปรุง

ระบบจะดำรงอยู่ได้ก็หลังอาศัยผลลัพธ์ที่ออกมานั้นเป็นที่พอใจของอภีระระบบและจะกระทำเช่นนั้นได้ ระบบก็จะต้องมีการปรับตัวเองอยู่เสมอ โดยอาศัย

1. ข้อมูลย้อนกลับที่ได้จากการประเมินผลลัพธ์
2. วิธีใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้ดีที่สุด
3. มีความไวต่อความต้องการและการเปลี่ยนแปลงจุดมุ่งหมายของอภีระระบบ

ดังนั้น ประโยชน์ของวิธีวิเคราะห์ระบบพอสรุปได้ดังนี้

1. ทำให้ทราบขั้นตอนการดำเนินงาน
2. สามารถดำเนินงานได้อย่างแม่นยำ
3. สร้างความมั่นใจให้แก่ผู้ดำเนินงาน
4. การดำเนินงานบรรลุเป้าหมายได้โดยง่าย
5. สามารถตอบและปรับปรุงได้ทุกขั้นตอน
6. ทำให้การดำเนินงานตั้งอยู่บนหลักการ ทฤษฎี และการวิจัย

โรงเรียนวิถีพุทธ

กระทรวงศึกษาธิการ (2547, หน้า 3-63) กล่าวถึงโรงเรียนวิถีพุทธดังรายละเอียดแต่ละประเด็นดังนี้

1. ความหมายของโรงเรียนวิถีพุทธ

โรงเรียนวิถีพุทธ คือ โรงเรียนระบบปกติทั่วไปที่นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มาใช้ หรือประยุกต์ใช้ในการบริหาร และการพัฒนาผู้เรียนโดยรวมของสถานศึกษา เน้นรอบ การพัฒนาตามหลักไตรสิกขาอย่างบูรณาการ ผู้เรียนได้เรียนรู้ได้พัฒนาการกิน อยู่ ดู ฟังเป็น โดย ผ่านกระบวนการทางวัฒนธรรมแสงปัญญา และมีวัฒนธรรมเมตตาเป็นฐานการดำเนินชีวิต

2. ความสำคัญและความเป็นมา

การศึกษาในอดีตอันยาวนานของไทย มีรากฐานมาจากการใช้พุทธธรรมมาอบรม สั่งสอน ในปัจจุบันไม่ได้นำพุทธธรรมมาเป็นฐานในการศึกษา โดยเฉพาะการศึกษาภาคบังคับ ระบบและองค์ความรู้ถูกจัดตามโลกนิยมโดยมีฐานจากประเทศตะวันตกเป็นแกนในการจัด การศึกษาทำให้พุทธธรรมเริ่มห่างจากชีวิตของคนไทยมากขึ้น

ด้วยคุณค่าอันอนันต์ขององค์ความรู้ในพุทธธรรมและระบบไตรสิกขาที่ชัดเจนในการให้ การศึกษาพัฒนาผู้เรียนทุกวัย ทางกระทรวงศึกษาธิการจึงมีแนวความคิดที่จะส่งเสริมให้สถานศึกษา นำระบบของพุทธธรรมมาประยุกต์จัดกับระบบการเรียนการสอนในสถานศึกษาปัจจุบัน

เพื่อพัฒนาเยาวชนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ตามที่พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติกำหนด ให้มีคุณสมบัติของการเป็นคนที่ดี เก่ง มีความสุขอย่างแท้จริง อันเป็นเป้าหมายแท้ของพุทธธรรมอยู่แล้ว ให้มีความชัดเจนขึ้น โดยผ่านการดำเนินงานของ “โรงเรียนวิถิพุทธ”

3. ลักษณะจุดเน้น

โรงเรียนวิถิพุทธเป็นสถานศึกษาในระบบปกติที่นำหลักพุทธธรรมหรือองค์ความรู้ที่เป็นคำตอบในพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการจัดการศึกษาของสถานศึกษานั้น โดยมีจุดเน้นที่สำคัญ คือ การนำหลักธรรมมาใช้ในระบบการพัฒนาผู้เรียนโดยรวมของสถานศึกษา ซึ่งอาจเป็นการเรียนการสอนในภาพรวมของหลักสูตรสถานศึกษา หรือการจัดเป็นระบบวิถีชีวิตในสถานศึกษาของผู้เรียนส่วนใหญ่ โดยนำไปสู่จุดเน้นของการพัฒนาให้ผู้เรียนสามารถ กิน อยู่ ดู ฟัง เป็น คือ ใช้ ปัญญา และ เกิด ประโยชน์ แท้จริง ต่อชีวิต และการจัดดำเนินการของสถานศึกษาจะแสดงถึงการจัดสภาพแวดล้อมและบรรยากาศ (ปรโตโมละ) ที่เป็นกัลยาณมิตรเอื้อในการพัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้าน ด้วยวิถีวัฒนธรรมแสงปัญญา ทั้งนี้การพัฒนาผู้เรียนดังกล่าวจัดผ่านระบบไตรสิกขา ที่ผู้เรียนได้ศึกษาปฏิบัติอบรม ทั้งศีลหรือพฤติกรรมหรือวินัย ในการดำเนินชีวิตที่ดีงามสำหรับคนและสังคม สมานวิ หรือด้านการพัฒนาจิตใจที่มีคุณภาพ มีสมรรถภาพ มีจิตใจที่ตั้งมั่นเข้มแข็งและสงบสุข และปัญญาที่มีความรู้ที่ถูกต้องมีศักยภาพในการคิด การแก้ปัญหาที่แยบคาย (โยนิโสมนสิการ) โดยมีครูและผู้บริหารสถานศึกษาเป็นกัลยาณมิตรสำคัญ ที่รักและปรารถนาดีที่จะพัฒนาผู้เรียนอย่างดีที่สุด ด้วยความเพียรพยายาม ระบบพัฒนาผู้เรียนด้วยไตรสิกขานี้ โดยพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ให้แนวคิดในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ดังภาพที่ 5 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2547, หน้า 4)

ภาพที่ 5 การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม

4. สภาพของสถานศึกษา

สถานศึกษาจัดสภาพในทุก ๆ ด้าน เพื่อสนับสนุนให้ผู้เรียนพัฒนาตามหลักพุทธธรรม
อย่างบูรณาการ และส่งเสริมให้ผู้เรียนพัฒนาชีวิตให้สามารถกิน อยู่ ดู ฟังเป็น มีวัฒนธรรมแสวง
ปัญญา ทั้งนี้ การจัดสภาพจะส่งเสริมให้เกิดลักษณะของปัญญาวัฒนธรรม 4 ประการ คือ
สัปปริสตัสังเสวะ หมายถึง การอยู่ใกล้คนดี ใกล้ผู้รู้ อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี ครู อาจารย์ดี มีข้อมูล
มีสื่อที่ดี สัทธัมมัสสวณะ หมายถึง เอาใจใส่ศึกษาโดยมีหลักสูตรการเรียนการสอนที่ดี
โยนิโสมนสิการ หมายถึง มีกระบวนการคิดวิเคราะห์ พิจารณาหาเหตุผลที่ดีและถูกวิธี และ

ธัมมาธรรมปฏิบัติ หมายถึง ความสามารถที่จะนำความรู้ไปใช้ในชีวิตได้ และดำเนินชีวิตได้ถูกต้องตามธรรม

แนวคิดเบื้องต้นของการจัดสภาพแวดล้อมในสถานศึกษา ประกอบด้วย ด้านกายภาพ ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ ด้านบริหารจัดการ ดังมีลักษณะต่อไปนี้

4.1 ด้านกายภาพ สถานศึกษาควรจัดอาคารสถานที่ สภาพแวดล้อม ห้องเรียน และแหล่งเรียนรู้ที่ส่งเสริมการพัฒนาจิต สมาน และปัญญา เช่น มีศาลาพระพุทธรูปเด่นเหมาะสมที่จะชวนให้ระลึกถึงพระรัตนตรัยอยู่เสมอ มีมุมหรือห้องให้ศึกษาพุทธธรรม บริหารจิต เจริญกาวนาเหมาะสม หรือมากพอที่จะบริการผู้เรียน หรือการตกแต่งบริเวณให้เป็นธรรมชาติหรือใกล้ชิดธรรมชาติ ชวนให้มีใจสงบ และส่งเสริมปัญญา เช่น รั้วรั้ว มีป้ายนิเทศ ป้ายคุณธรรม คูแกล้งต่าง ๆ ไม่ให้อีกหัก ถ้าเปิดเพลงกระจายเสียงก็พิถีพิถันเลือกเพลงที่ ส่งเสริมสมาธิ ประเทืองปัญญา เป็นต้น

4.2 ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต สถานศึกษาจัดกิจกรรมวิถีชีวิตประจำวัน ประจำสัปดาห์หรือในโอกาสต่าง ๆ เป็นภาพรวมทั้งสถานศึกษาที่เป็นการปฏิบัติบูรณาการทั้งศีล สมาธิ และปัญญา โดยเน้นการมีวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของการกิน อยู่ ดู ฟัง ด้วยสติสัมปชัญญะ เพื่อเป็นไปตามคุณค่าแท้ของการดำเนินชีวิต โดยมีกิจกรรมตัวอย่างดังนี้

4.2.1 มีกิจกรรมสวดมนต์ไหว้พระ ก่อนเข้าเรียนและก่อนเลิกเรียนประจำวัน (เพื่อใกล้ชิดศาสนา)

4.2.2 มีกิจกรรมรับศีล หรือทบทวนศีลทุกวัน อาจเป็นบทกลอนหรือเพลง เช่นเดียวกับกิจกรรมแผ่เมตตา (เพื่อให้ตระหนักถึงการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุข)

4.2.3 มีกิจกรรมทำสมาธิรูปแบบต่าง ๆ เช่น นั่งสมาธิ ท่องอาขยานเพื่อสมาธิ สวดมนต์สร้างสมาธิ หรือทำสมาธิเคลื่อนไหวอื่น ๆ เป็นประจำวันหรือก่อนเรียน (เพื่อพัฒนาสมาธิ)

4.2.4 มีกิจกรรมพิจารณาอาหารก่อนรับประทานอาหารกลางวัน (เพื่อให้กินเป็นกินอย่างมีสติ มีปัญญารู้เข้าใจ)

4.2.5 มีกิจกรรมอาสาทวีสถปฏิบัติวินัยหรือศีล (เพื่อให้อยู่เป็นอยู่อย่างสงบสุข)

4.2.6 มีกิจกรรมประเมินผลการปฏิบัติธรรม (ศีล สมาธิ ปัญญา) ประจำวัน (เพื่อให้อยู่เป็น)

4.2.7 มีการสวดมนต์ ฟังธรรมประจำสัปดาห์ หรือในวันพระ (เพื่อพัฒนาศีล สมาธิ ปัญญา)

4.2.8 มีกิจกรรมบันทึกและขยอองการปฏิบัติธรรม (เน้นย้ำและเสริมแรงการทำ
ความดี)

4.2.9 ทุกห้องเรียนมีการกำหนดข้อตกลงในการอยู่ร่วมกัน โดยเข้าใจเหตุผลและ
ประโยชน์ที่มีต่อการอยู่ร่วมกัน (พัฒนาศีล/วินัย ด้วยปัญญา) ฯลฯ

4.3 ด้านการเรียนการสอน สถานศึกษามีการจัดหลักสูตรสถานศึกษา หรือจัด
การเรียนการสอนที่บูรณาการพุทธธรรมเพื่อพัฒนาผู้เรียน ผ่านกิจกรรมการเรียนการสอนอย่าง
ชัดเจน เพื่อเป็นการพัฒนาผู้เรียนด้วยหลักพุทธธรรมอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ เช่น

4.3.1 หลักสูตรสถานศึกษามีการกำหนดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ และผล
การเรียนรู้ที่คาดหวัง ที่สะท้อนการพัฒนาไตรสิกขาไปพร้อม ๆ กัน

4.3.2 การจัดหน่วยการเรียนรู้ทุกระดับให้มีการบูรณาการพุทธธรรมในการเรียนรู้
และปฏิบัติ

4.3.3 การจัดการเรียนรู้แต่ละครั้งนำพุทธธรรมมาเป็นฐานในการคิด หรือเป็น
เกณฑ์ตรวจสอบการเรียนรู้การปฏิบัติ หรือเชื่อมโยงการเรียนรู้สู่หลักธรรมในการพัฒนาคนและ
ผู้อื่น

4.3.4 ประสานร่วมมือกับวัด/คณะสงฆ์ในการจัดการเรียนรู้ทั้งสาระพระพุทธ
ศาสนาและกลุ่มสาระหรือกิจกรรมอื่น ๆ เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนาใน
บริบทต่าง ๆ ทั้งนี้กระบวนการจัดการเรียนรู้ควรมีลักษณะ “สอนให้รู้ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น” โดย
นักเรียนมีกระบวนการเรียนรู้การพัฒนาทั้งด้านกาย (กายภาวนา) ด้านความประพฤติ (ศีลภาวนา)
ด้านจิตใจ (จิตตภาวนา) และด้านปัญญา (ปัญญาภาวนา) โดยมุ่งให้นักเรียนมีคุณลักษณะ “กิน
อยู่ ดู ฟังเป็น” เพื่อให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนาคนและสังคมโดยไม่เบียดเบียนผู้ใด และเกื้อกูล
ในการพัฒนาวัฒนธรรมแสงปัญญา และวัฒนธรรมเมตตา เช่น “การกิน อยู่เป็น” เพื่อยัง
ประโยชน์ในการดำรงชีวิตที่อยู่ได้เหมาะสมเป็นไปตามคุณค่าแท้ หรือ “การดู ฟังเป็น” เพื่อเน้น
ประโยชน์ในการเรียนรู้เพิ่มพูนปัญญา

4.4 ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ สถานศึกษาส่งเสริมบรรยากาศของการใฝ่เรียนรู้
และพัฒนาไตรสิกขา หรือส่งเสริมการมีวัฒนธรรมแสงปัญญา และมีปฏิสัมพันธ์ที่เป็น
กัลยาณมิตรต่อกัน มีบรรยากาศของการเคารพอ่อนน้อม ยิ้มแย้ม แจ่มใส การมีความเมตตา
กรุณาต่อกัน ทั้งครูต่อนักเรียน นักเรียนต่อครู นักเรียนต่อนักเรียน และครูต่อครูด้วยกัน และ
สถานศึกษาส่งเสริมให้นักลากรและนักเรียนปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ผู้อื่น เช่น การลด ละ
เลิกอบายมุข การเสียสละ เป็นต้น

4.5 ด้านการบริหารจัดการ สถานศึกษาโดยบุคลากรในสถานศึกษา ร่วมกับ ผู้ปกครองและชุมชน สร้างความตระหนักและศรัทธา รวมทั้งเสริมสร้างปัญญาเข้าใจในหลักการ และวิธีดำเนินการโรงเรียนวิถีพุทธร่วมกัน ทั้งนี้ ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ครูและผู้บริหารเพียรพยายามสนับสนุน โดยลักษณะต่าง ๆ และการปฏิบัติตนเองที่จะสนับสนุนและเป็น ตัวอย่างในการพัฒนาผู้เรียนตามวิถีชาวพุทธ

สถานศึกษาวิเคราะห์จัดจุดเน้นหรือรูปแบบรายละเอียดโรงเรียนวิถีพุทธ ตามความเหมาะสมกับบริบทของสถานศึกษา ซึ่งแต่ละสถานศึกษาจะมีจุดเน้นและรายละเอียดรูปแบบที่แตกต่างกันได้ เช่น บางสถานศึกษาจะมีจุดเน้น ประยุกต์ใดศาสนาในระดับชั้นเรียน (การจัดกระบวนการเรียนรู้รายวิชา) บางสถานศึกษาเน้นประยุกต์ในระดับกิจกรรมวิถีชีวิตประจำวัน ภาพรวม บางสถานศึกษาอาจทำทั้งระบบทุกส่วนของการจัดการศึกษา เป็นต้น

5. แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ

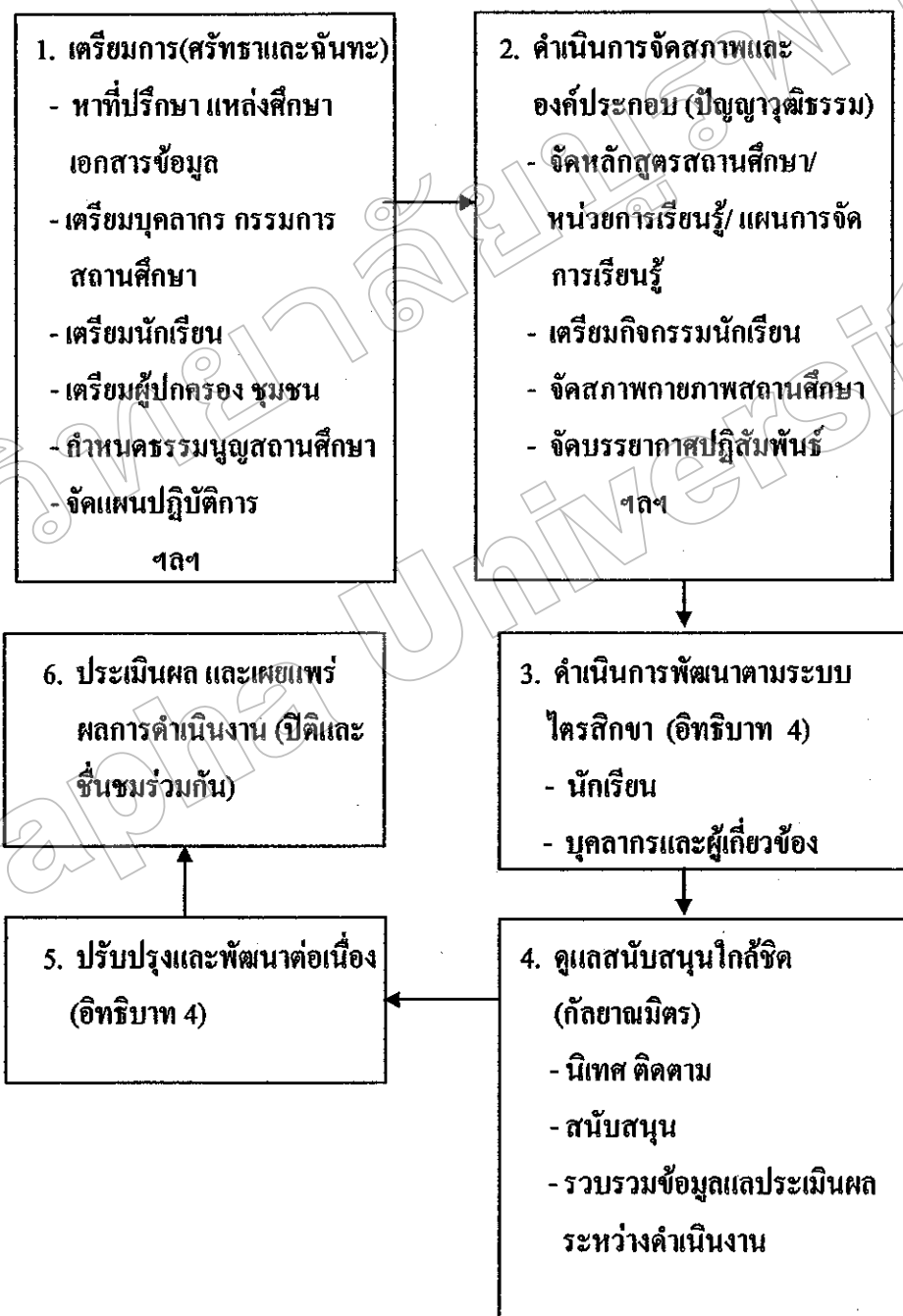
ภาพอันงดงามของโรงเรียนวิถีพุทธเป็นภาพที่สะท้อนถึงการนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะอย่างยิ่งหลักไตรสิกขามาใช้ในการพัฒนาผู้เรียน และแสดงถึงความพยายามนำหลักพุทธธรรมต่าง ๆ มาประยุกต์ใช้ในการบริหารและจัดการศึกษาอย่างชัดเจนโดยให้มีรูปแบบที่หลากหลายตามความเหมาะสมของสถานศึกษาที่จะพัฒนาผู้เรียนได้อย่างดีที่สุด พร้อม กับสร้างสรรค์สภาพการดำเนินงานที่ผู้เกี่ยวข้องทุกส่วนมีความสุขและได้พัฒนาสู่ชีวิตและสังคมที่ ดีงามควบคู่กันไป (สิริกร มณีรินทร์, 2547, หน้า 4)

แนวการดำเนินการและจังหวะก้าวการพัฒนาของโรงเรียน วิถีพุทธแต่ละแห่งจะมีความแตกต่างกันได้ ตามลักษณะเฉพาะของแต่ละสถานศึกษา อย่างไรก็ตาม ก้าวแรกที่ชัดเจนจะมีโอกาสเกิดขึ้นได้ จากความพยายามในการพัฒนาผู้เรียนทั้ง สิล สมาธิ ปัญญา ควบคู่กันไปอย่างบูรณาการ บนวิถีการดำเนินชีวิตธรรมดาที่ส่งเสริมการพัฒนา “การกิน อยู่ ดู ฟังเป็น” คือ ดำเนินชีวิตได้อย่างรู้เท่าทันและจัดการได้ในลักษณะที่จะก่อประโยชน์ต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมให้มากที่สุด

แนวดำเนินการโรงเรียนวิถีพุทธในภาพเบื้องต้นที่โรงเรียนสามารถนำไปปรับใช้ได้ตามความเหมาะสม ประกอบด้วย การบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธ การจัดวิถีพุทธสู่วิถีการเรียนรู้ กิจกรรมเสนอแนะการพัฒนา การพัฒนาบุคลากรและคุณลักษณะบุคลากรที่คาดหวัง และการถือกุศลสัมพันธ์โรงเรียนวิถีพุทธและชุมชน รายละเอียดมีดังนี้

5.1 การบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธ จังหวะก้าวการพัฒนาสู่โรงเรียนวิถีพุทธที่ชัดเจนมีประสิทธิภาพจำเป็นต้องพิจารณาองค์ประกอบและลำดับขั้นตอนที่เป็นระบบ และลำดับขั้นตอนขององค์ประกอบต่อไปนี้ เป็นข้อเสนอเชิงตัวอย่างหนึ่งที่สถานศึกษาสามารถนำไปพิจารณา

ปรับใช้ได้ตามความเหมาะสมซึ่งประกอบด้วยขั้นตอนคือ ขั้นตอนเตรียมการ ขั้นตอนดำเนินการจัดสภาพ และองค์ประกอบ ขั้นตอนดำเนินการพัฒนาผู้เรียนและบุคลากรตามระบบไตรสิกขา ขั้นตอนดูแลสนับสนุน ใกล้เคียง ขั้นตอนปรับปรุง พัฒนาต่อเนื่อง และขั้นตอนประเมินผลและเผยแพร่ดำเนินการ ขั้นตอน การบริหารจัดการแสดงดังภาพที่ 6 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2547, หน้า 8)

ภาพที่ 6 การบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธ

แนวการดำเนินงานในแต่ละขั้นตอนการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธ
โดยสังเขปมีดังนี้

5.1.1 ขั้นการเตรียมการ เป็นขั้นตอนความพยายามที่จะเตรียมสิ่งที่จะทำให้
การดำเนินการพัฒนาเป็นไปได้โดยสะดวก ซึ่งมีประเด็นสำคัญที่ต้องคำนึงถึงในการเตรียมการ เช่น

5.1.1.1 การหาที่ปรึกษา แหล่งศึกษาและเอกสารข้อมูลต่าง ๆ โดยเฉพาะ
อย่างยิ่งที่ปรึกษาที่เป็นกัลยาณมิตรในการพัฒนาวิถีพุทธนี้ซึ่งอาจจะเป็นพระภิกษุหรือคฤหัสถ์ที่เป็น
ผู้ทรงคุณวุฒิ เป็นผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ มีศรัทธาและความรู้จัดพุทธธรรม ถ้าเป็นคฤหัสถ์ ควรเป็น
แบบอย่างในสังคมได้ เช่น เป็นผู้ไม่ข้องแวะในอบายมุข เป็นผู้ทรงศีล ปฏิบัติธรรม เป็นต้น ที่
ปรึกษาจะมีความจำเป็นมากโดยเฉพาะในระยะเริ่มของการพัฒนา

5.1.1.2 การเตรียมบุคลากร คณะกรรมการสถานศึกษา นักเรียน ผู้ปกครอง
และชุมชนให้มีความตระหนักในคุณประโยชน์ที่จะเกิดขึ้น ให้เกิดศรัทธาและฉันทะในการร่วมกัน
พัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธด้วยปัญญา รู้เข้าใจทิศทางจากศรัทธาและฉันทะการพัฒนาร่วมกัน ความสำเร็จ
ในการพัฒนาร่วมกัน ความสำเร็จในการพัฒนาคาดหมายได้ว่าจะเกิดขึ้นได้ไม่ยาก สำหรับวิธีการ
เตรียมผู้เกี่ยวข้องนี้สามารถดำเนินการได้หลากหลายตั้งแต่วิธีทั่วไป เช่น การประชุมชี้แจง
การสัมมนาจนถึงการประชาสัมพันธ์ที่หลากหลาย การร่วมกันศึกษาดูงาน เป็นต้น

5.1.1.3 การกำหนดเป้าหมายจุดเน้นหรือวิสัยทัศน์และแผนงานที่ชัดเจนทั้ง
ระยะยาวในธรรมนูญสถานศึกษาและแผนปฏิบัติการรายปีก็ตามที่เกี่ยวข้องเห็นพ้องกันจะเป็น
หลักประกันความชัดเจนในการดำเนินการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ ได้อย่างดี อันเป็นส่วนสำคัญ
ของการเตรียมการที่ดี

5.1.2 ขั้นการดำเนินการจัดสภาพและองค์ประกอบ เป็นการดำเนินการจัดปัจจัยต่าง ๆ
ของการพัฒนาผู้เรียน ซึ่งประกอบไปด้วยสภาพทั้งกายภาพและองค์ประกอบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอันจะ
นำสู่การเป็นปัจจัยในการพัฒนาผู้เรียน ตามหลักปัญญาวัตรธรรม 4 ประการ คือ การอยู่ใกล้คนดี
ใกล้ผู้รู้ มีข้อมูล มีสื่อที่ดี (สัปปริสสังสวะ) การใส่ใจศึกษาเล่าเรียนโดยมีฐานของหลักสูตรการเรียน
การสอนที่ดี (สัทธัมมัสสวณะ) การมีกระบวนการคิดที่ดี คิดถูกวิธี โดยมีสภาพและบรรยากาศที่
ส่งเสริม (โยนิโสมนสิการ) และปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม หรือนำความรู้ไปใช้ในชีวิตได้เหมาะสม
(ธัมมานุวัตรปฏิบัติ) สภาพและองค์ประกอบที่สำคัญที่จำเป็นต้องจัดส่งเสริมให้เกิดวิถีพุทธมี
ตัวอย่างเช่น

5.1.2.1 หลักสูตรสถานศึกษา หน่วยการเรียนรู้ และแผนการจัดการเรียนรู้ ซึ่ง
เป็นองค์ประกอบสำคัญของการเรียนการสอนที่โรงเรียนวิถีพุทธควรคำนึงถึงอย่างยิ่ง แนวคิดหนึ่ง
ของการจัดก็คือ การบูรณาการหลักธรรม ทั้งที่เป็นความรู้ (K) ศรัทธา ค่านิยม คุณธรรม (A)

และการฝึกปฏิบัติกิจกรรม (P) ในการเรียนการสอน โดยอาจกำหนดในระดับจุดเน้นหลักสูตรสถานศึกษาที่แทรกในทุกองค์ประกอบหลักสูตรสถานศึกษา หรือกำหนดในระดับหน่วยการเรียนรู้ หรือแผน การจัดการเรียนรู้ที่ครูจะนำสู่การจัดการเรียนรู้ต่อไป

5.1.2.2 การเตรียมกิจกรรมนักเรียน ที่โรงเรียนต้องคิดและกำหนดให้เหมาะสมกับผู้เรียนของคนมากที่สุด ซึ่งลักษณะกิจกรรมที่กำหนดมีหลากหลายทั้งที่เป็นกิจกรรมประจำวัน ประจำสัปดาห์หรือประจำโอกาสต่าง ๆ และกิจกรรมวิถีชีวิต ซึ่งถ้าโรงเรียนเลือกกำหนด และเตรียมการไว้ล่วงหน้า จะช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียน ซึ่งพระธรรมปิฎก ป.อ. ปยุตโต ได้สรุปว่า “การศึกษาเริ่มต้นเมื่อคนกิน อยู่ ดู ฟังเป็น” (กระทรวงศึกษาธิการ 2547, หน้า 3)

5.1.2.3 การจัดสภาพกายภาพของสถานศึกษาที่หมายครอบคลุมถึงอาคาร สถานที่ห้องเรียน แหล่งเรียนรู้ สภาพแวดล้อม อาณาบริเวณของสถานศึกษาซึ่งสถานศึกษา จำเป็นต้องคำนึงถึงการจัดให้เหมาะสมและมุ่งเน้นที่จะส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาไตรสิกขาให้มากที่สุด ทั้งที่ผ่านระบบการเรียนรู้ตามหลักสูตรสถานศึกษาและผ่านการเรียนรู้วิถีชีวิตจริงจาก “การกิน อยู่ ดู ฟังเป็น” ในชีวิตประจำวัน

5.1.2.4 การจัดบรรยากาศปฏิสัมพันธ์ โดยผ่านการเตรียมการ การมอบหมาย การรับผิดชอบของบุคลากรในการจัดกิจกรรมส่งเสริม หรือดูแลให้บรรยากาศปฏิสัมพันธ์ที่ดีเป็น กลไกขมึตรเกิดขึ้นอย่างจริงจังก่อเนื่อง โดยจัดผ่านกิจกรรมที่หลากหลาย อาทิ การกระตุ้นทุกคนให้ ทำตนเป็นตัวอย่างที่ดี การยกย่องผู้ทำดี การปลูกศรัทธาค่านิยมปฏิบัติดีปฏิบัติชอบต่อผู้อื่นเป็นต้น

5.1.3 ขั้นการดำเนินการพัฒนาผู้เรียนและบุคลากรตามระบบไตรสิกขา จุดเน้น การดำเนินการพัฒนา คือ นักเรียนของสถานศึกษา โดยเป็นการพัฒนาตามระบบไตรสิกขาที่เป็น ลักษณะบูรณาการ ทั้งในกิจกรรมการเรียน การสอนตามหลักสูตรและกิจกรรมวิถีชีวิตต่าง ๆ ที่ ส่งเสริม “การกิน อยู่ ดู ฟังเป็น” เป้าหมายการพัฒนาจัดให้มีความชัดเจนที่พัฒนาทั้งองค์รวม ของชีวิตที่จะนำสู่การพัฒนาชีวิตที่สมบูรณ์ในที่สุด

นอกจากการพัฒนาผู้เรียนอันเป็นภาระหลักแล้ว สถานศึกษาจำป็นต้องไม่ละเลยการพัฒนาบุคลากรของตนเองทั้งหมดด้วย เพราะบุคลากร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือ ครูและผู้บริหารจะเป็น ปัจจัยสำคัญในการพัฒนาผู้เรียน ดังนั้นยังบุคลากร ได้รับการพัฒนาตามระบบไตรสิกขามากเท่าไร จะยิ่งส่งผลดีต่อการช่วยให้นักเรียนได้รับการพัฒนามากขึ้นเท่านั้น

การดำเนินการพัฒนาผู้เรียนและบุคลากรตามระบบไตรสิกขานี้จะดำเนินการ ได้ดี หากในขั้นเตรียมการ ขั้นดำเนินการจัดสภาพและองค์ประกอบ และขั้นดูแลสนับสนุนใกล้ชิด ดำเนินการได้อย่างดี เพราะต่างเป็นเหตุปัจจัยที่สำคัญในการดำเนินการพัฒนาผู้เรียน

5.1.4 ขั้นการดูแลสนับสนุนใกล้ชิด เป็นขั้นตอนสำคัญในการเป็นปัจจัยส่งเสริมให้การดำเนินการพัฒนาเป็นไปอย่างราบรื่นมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ลักษณะของการดูแลสนับสนุนที่เหมาะสมควรมีลักษณะของความเป็นกัลยาณมิตรที่ปรารถนาดีต่อกัน ปรารถนาดีต่อการพัฒนาผู้เรียนหรือต่องานกิจกรรมที่สำคัญของขั้นนี้คือการนิเทศติดตามที่จะดูแลการดำเนินงานให้เป็นไปตามแผนที่กำหนดไว้ การให้คำปรึกษาและชี้แนะผู้ปฏิบัติ การให้ความช่วยเหลือทางวิชาการ เป็นต้น การสนับสนุนทั้งทรัพยากรข้อมูลและเครื่องมือต่าง ๆ ในการช่วยดำเนินการให้เป็นไปได้อย่างราบรื่น การรวบรวมข้อมูลและการประเมินผลระหว่างดำเนินการอันจะเป็นฐานของการปรับปรุงต่อเนื่องต่อไป หรือแม้เป็นข้อมูลในการพิจารณาจัดการดูแลสนับสนุนได้อย่างเหมาะสม

5.1.5 ขั้นการปรับปรุงและพัฒนาต่อเนื่อง เป็นขั้นตอนของระบบบริหารจัดการที่กำหนดเพื่อกำหนดพัฒนาที่ต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง โดยนำข้อมูลในขั้นตอนอื่น ๆ มาพิจารณาแล้วกำหนดปรับปรุงหรือพัฒนางานที่กำลังดำเนินการอยู่ให้ดีขึ้น ทั้งนี้วงจรที่สนับสนุนการปรับปรุงและพัฒนาการให้เป็นไปอย่างชัดเจนต่อเนื่อง คือ การมีอิทธิบาท 4 (ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา) และอุปถัมภ์ธรรม 2 (ความไม่สันโดษในกุศลธรรม และความไม่ระย่อในการพากเพียร) เป็นต้น

5.1.6 ขั้นการประเมินผลและเผยแพร่ผลการดำเนินงาน เป็นขั้นตอนที่จะสะท้อนให้ทราบถึงผลการดำเนินงานในช่วงเวลาหนึ่ง ๆ อาจเป็น 1 ปี หรือ 3 ปี หรือเมื่อเสร็จสิ้นกิจกรรม เป็นต้น และในการประเมินจะเน้นข้อมูลที่เป็นเชิงประจักษ์เชื่อถือได้ให้ข้อมูลที่ชัดเจนที่สามารถนำสู่การเผยแพร่หรือรายงานผู้เกี่ยวข้องให้ทราบผลการดำเนินงานนั้น ๆ และนำเป็นข้อมูลในการวางแผนการดำเนินงานอื่น ๆ ต่อไป และในระบบประกันคุณภาพ ขั้นตอนนี้มีความสำคัญไม่น้อยต่อการเสนอให้ผู้เกี่ยวข้องยอมรับในการดำเนินการและบริหารจัดการ

เมื่อโรงเรียนพัฒนาสู่วิสุทธิพรและได้พัฒนาจนเป็นโรงเรียนวิสุทธิพรที่ชัดเจน จะสังเกตได้ถึงเปลี่ยนแปลงและประโยชน์อันมากมายที่เกิดตามมาที่เปี่ยมไปด้วยความงดงามและคุณค่า อาทิ

1. นักเรียนได้รับการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ต่าง ๆ อย่างชัดเจนพร้อมกับการพัฒนาปัญญาและด้านอื่น ๆ การพัฒนาที่จะให้เป็นคนดี เก่ง และมีความสุขพร้อม ๆ กันที่ว่ายากจะไม่ยากสำหรับโรงเรียนวิสุทธิพร

2. การพัฒนาผู้เรียนที่เกิดขึ้นชัดเจนจะเป็นที่ชื่นชมและชื่นชมของทั้งผู้ปกครอง ครู อาจารย์ และชุมชนที่ได้รับทราบ อีกการยอมรับและความร่วมมือช่วยเหลือจะเกิดขึ้นอย่างวิถุคุณ

3. สภาพแวดล้อมและบรรยากาศปฏิสัมพันธ์ของโรงเรียนจะดีขึ้นมากในลักษณะที่เกื้อกูลต่อการพัฒนาผู้เรียนรอบด้านทั้งสติ สมาน และปัญญา ผู้คนที่เกี่ยวข้องล้วนเป็นกัลยาณมิตร แก่กันและกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อนักเรียน

4. บุคลากรในโรงเรียนพัฒนาตนเองทั้งวิธีการทำงานและวิถีชีวิต ทำให้สภาพการทำงานมีความสุข มีคุณค่าเพิ่ม ชีวิตส่วนตัวพัฒนาสู่ความสะอาด สว่าง สงบชัดเจน เพราะความเป็นวิถีพุทธช่วยกล่อมเกลา

5. โรงเรียน โดยครู ผู้บริหาร บุคลากร และนักเรียน เป็นแบบอย่างต่อสังคม อีกทั้งเป็นพลังการพัฒนาสังคมวงกว้างให้ตั้งมั่งยัง ๆ ขึ้นได้

5.2 การจัดวิถีพุทธสู่วิถีการเรียนรู้ การจัดวิถีพุทธสู่วิถีการเรียนรู้มีรายละเอียดดังนี้

5.2.1 หลักการจัดวิถีพุทธสู่วิถีการเรียนรู้ ประกอบด้วย การบูรณาการพุทธธรรมสู่การจัดการเรียนรู้ และการปฏิบัติจริงที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ เพื่อนำสู่การเรียนรู้ เข้าใจ ความจริง จัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นในทุกสถานการณ์ ทุกสถานที่ทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม และประสานความร่วมมือ วัด/ คณะสงฆ์ และชุมชนในการจัดการเรียนรู้

5.2.2 หลักธรรมสำคัญสู่การจัดการเรียนรู้โรงเรียนวิถีพุทธ ประกอบด้วย ปรัตติยโมกข์ (ตามหลักกัลยาณมิตตตา) โยนิโสมนสิการ ไตรสิกขา และปัญญาวัฒนธรรม

5.2.3 แนวการจัดการเรียนรู้โรงเรียนวิถีพุทธประกอบด้วย

5.2.3.1 หลักสูตรสถานศึกษา สอดแทรกและเพิ่มเติมพุทธธรรมในวิถีทัศน์ คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน เพิ่มเติม คุณธรรม จริยธรรม ในผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง ให้มีการบูรณาการพุทธธรรมในการจัดหน่วยการเรียนรู้ทุกกลุ่มสาระ และสอดแทรกความรู้และการปฏิบัติจริงในการเรียนรู้ ทุกกลุ่มสาระ กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน และสถานการณ์อื่น ๆ นอกห้องเรียน ได้แก่ บูรณาการในการเรียนรู้ บูรณาการในวิถีชีวิต และบูรณาการไตรสิกขาเข้าในชีวิตประจำวัน

5.2.3.2 ผู้สอน ผู้สอนเป็นตัวอย่างที่ดีในลักษณะ “สอนให้รู้ ให้ทำดู อยู่ให้เห็น” อย่างสม่ำเสมอ เป็นกัลยาณมิตรของผู้เรียน มีเมตตาธรรม ความอ่อนโยน อุดมคติ และสร้างเสริมกำลังใจแก่ผู้เรียนอยู่เสมอ

5.2.3.3 กระบวนการเรียนรู้ ประกอบด้วย พัฒนาผู้เรียน รอบด้าน สมดุล สมบูรณ์ทั้งกาย (กายภาวนา) ความประพฤติ (ศีลภาวนา) จิตใจ (จิตตภาวนา) ปัญญา (ปัญญาภาวนา) จัดโอกาสส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ และปฏิบัติธรรมอย่างสอดคล้องกับวิถีชีวิต (กิน อยู่ ดู ฟัง) สร้างเสริมให้เกิดวัฒนธรรมแสงปัญญาและวัฒนธรรมเมตตา และเน้นให้เกิดการเรียนรู้แบบโยนิโสมนสิการ เข้าใจและค้นพบคุณค่าแห่งสรรพสิ่ง กิจกรรมเสนอแนะการพัฒนา

5.2.3.4 กิจกรรมนักเรียนในโรงเรียนวิถีพุทธ

หลักการ กระบวนการพัฒนาผู้เรียน คือ การจัดกิจกรรมอย่างหลากหลายต่อเนื่อง เป็นวิถีชีวิต เพื่อให้ผู้เรียนรู้จักคิด มีการฝึกปฏิบัติเสมอ ๆ ทั้งด้านความประพฤติดี (ศีล) จิตใจ (สมาธิ) และปัญญา (ปัญญา) เพื่อให้เกิดการพัฒนาไปพร้อม ๆ กัน คือ

หลักการ การศึกษาตามแนวพุทธปรัชญาการศึกษาของโรงเรียนวิถีพุทธ คือ กระบวนการพัฒนา การเรียนรู้ทั้งในด้านความประพฤติ (ศีล) จิตใจ (สมาธิ) และปัญญา (ปัญญา) เพื่อความเจริญงอกงามในทุกขั้นตอนของชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การกิน อยู่ ดู ฟัง ในชีวิตประจำวันที่มีสติสัมปชัญญะคอยกำกับ เพื่อให้ผู้เรียนพัฒนาตนจนเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อมให้เจริญสืบต่อไป และเนื่องจากพุทธศาสนามีหลักการพัฒนามนุษย์ทุกคนมีศักยภาพที่จะฝึกฝนและพัฒนาได้ ประกอบกับวิเคราะห์ผู้เรียนว่ามีสติปัญญา อุปนิสัย ความพร้อมและภูมิหลังที่แตกต่างกัน การพัฒนาจึงเน้นที่ตัวผู้เรียนแต่ละคนเป็นสำคัญ

หลักปฏิบัติ ในการจัดกิจกรรมของโรงเรียนวิถีพุทธนั้น ครูและผู้บริหารสามารถจัดพัฒนาได้ตามหลักการหลักคิดข้างต้น โดยให้เหมาะสมกับบริบทของสถานศึกษา ในที่นี้ขอเสนอแนะการจัดกิจกรรมไว้เป็นแนวทาง 4 ลักษณะ คือ กิจกรรมเสริมเนื้อหาสาระตามหลักสูตรกิจกรรมประจำวัน/ประจำสัปดาห์ กิจกรรมเนื่องในโอกาสวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และกิจกรรมพิเศษอื่น ๆ กิจกรรมแต่ละกิจกรรมมีรายละเอียดดังนี้

1. กิจกรรมเสริมเนื้อหาสาระตามหลักสูตร ประกอบด้วย พิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ ประกวดมรยาทชาวพุทธ กิจกรรมค่ายพุทธบุตร (ตามสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา) กิจกรรมบริหารจัดการ เจริญปัญญา เรียนธรรมศึกษา/สอบธรรมศึกษา และบรรพชาสามเณรฤดูร้อน เป็นต้น

2. กิจกรรมประจำวัน/ประจำสัปดาห์ ประกอบด้วย กิจกรรมหน้าเสาธง เป็นกิจกรรมที่กระทำเพื่อรำลึกถึงชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ (ก่อนเคารพธงชาติ) กิจกรรมไหว้พระสวดมนต์ แผ่เมตตาและสงบนิ่ง (สมาธิ) กิจกรรมพุทธศาสนาสุกัญฉวันละบท กิจกรรมน่องไหว้พี่ (ในแถวหน้าเสาธง) และกิจกรรมเดินแถวเข้าห้องเรียนอย่างมีสติ เช่น เดินพร้อมท่องคติธรรมขณะเข้าห้องเรียน เป็นต้น

3. กิจกรรมทำความดีระหว่างกัน ประกอบด้วย กิจกรรมเดินอย่างมีสติก่อนเข้าโรงอาหาร กิจกรรมกล่าวคำพิจารณาอาหารก่อนการรับประทานอาหาร กิจกรรมรับประทานอาหารอย่างมีสติ เช่น มีกติกานั่งไม่ดัง ไม่หก ไม่เหลือ กิจกรรมขอบคุณหลังรับประทานอาหาร และกิจกรรมนั่งสมาธิ 1 นาที ก่อนเรียน (อาจให้นักเรียนทำพร้อมกันหน้าห้องเรียน) เป็นต้น

4. กิจกรรมก่อนเลิกเรียน ประกอบด้วย กิจกรรมไหว้พระสวดมนต์กิจกรรมรำลึกพระคุณของผู้มีพระคุณ และกิจกรรมท่องอาขยานสร้างสมาธิ เป็นต้น

5. กิจกรรมประจำสัปดาห์ ประกอบด้วย กิจกรรมสวดมนต์สรภัญญะประจำสัปดาห์ และกิจกรรมทำบุญตักบาตรประจำสัปดาห์ (อาจทำในวันพระหรือวันที่สถานศึกษากำหนด) เป็นต้น

6. กิจกรรมเนื่องในโอกาสวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา โรงเรียนวิถีพุทธควรจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา คือ วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันมาฆบูชา วันเข้าพรรษา ซึ่งสถานศึกษา ผู้ปกครองและชุมชนร่วมกิจกรรม ดังเช่น ทำบุญ ตักบาตรบริเวณสนามของสถานศึกษา ฟังพระเทศน์ (โดยนักเรียนเป็นผู้ดำเนินพิธีกรรม) เวียนเทียนที่วัด หรือในสถานศึกษา ห่อเทียนพรรษา และร่วมกับชุมชนในการห่อเทียนและแห่เทียนพรรษา และสถานศึกษาจัดบรรยายกาศวันสำคัญทางศาสนาโดยประดับธงทิวสีเหลือง เชิญธงธรรมจักร ธงฉัพพรรณรังสี และเปิดเพลงธรรมะทางวิทยุของสถานศึกษา (เสียงตามสาย) เป็นต้น

7. กิจกรรมพิเศษอื่น ๆ เช่น กิจกรรมไขปัญหาธรรม กิจกรรมวันสำคัญของชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ กิจกรรมการประเมินผลการทำความดี กิจกรรมยกย่องเชิดชูเกียรติผู้ทำความดี กิจกรรมอาสาพิเศษ (มีผู้สังเกตพฤติกรรมของผู้ปฏิบัติธรรม) กิจกรรมบันทึกความดีของผู้ปฏิบัติธรรม กิจกรรมต้นไม้พูดได้ (เน้นคติธรรม) กิจกรรมจันทรศกการผลงานทางพระพุทธศาสนา กิจกรรมการกำหนดทักษะและความรู้ทางพระพุทธศาสนา กิจกรรมสมาทานศีลในวันพระ กิจกรรมสร้างสรรค์สังคม เช่น ทำความสะอาดห้องน้ำ กิจกรรมปฏิสัมพันธ์ เช่น ครูต้อนรับทักทาย นักเรียนด้วยกิริยา วาจาอ่อนหวานและสัมผัสที่ประกอบด้วยเมตตา กิจกรรมต้นไม้อธิฐาน กิจกรรมอธิฐานจิตก่อนเรียน กิจกรรมอบรมธรรมะ 5 นาที (อาจจัดสัปดาห์ละ 1 ครั้ง) และกิจกรรมถือศีลนอนวัดปฏิบัติธรรมช่วงเข้าพรรษา เป็นต้น

5.3 การจัดลักษณะทางกายภาพโรงเรียนวิถีพุทธ

หลักการ จากความสำคัญของสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ตามที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาและแนวทางในการจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อมของสถานศึกษาที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด สามารถสรุปเป็นหลักการในการจัดสภาพแวดล้อมทางกายภาพของโรงเรียนวิถีพุทธคือ บรรยากาศสงบเงียบ เรียบง่าย ใกล้ชิดกับธรรมชาติ ร่มรื่น ใกล้ชิดกับชุมชน สะอาด มีระเบียบ ทันสมัย มีการปรับปรุงพัฒนาอยู่เสมอ และเป็นแหล่งเรียนรู้ ทั้งด้านวิชาการ วิชาชีพ และคุณธรรม

แนวคิด โรงเรียนหรือสถานศึกษาเป็นปัจจัยภายนอกที่สำคัญต่อการเรียนรู้ พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญกับสถานที่ที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้มาก เหตุการณ์ในพระพุทธศาสนาหลายตอน เน้นถึงความสำคัญของสถานที่และบรรยากาศ เช่น ทรงเจริญอานาปานสติกรรมฐานเมื่อมีพระชนมายุ 7 พรรษา ณ ใต้ต้นหว้าในบรรยากาศที่เงียบสงบ ทรงเลือก

สถานที่ที่ใกล้ชิดธรรมชาติและชุมชนสำหรับบำเพ็ญเพียร เมื่อคร่ำครวญแล้วทรงเปลี่ยนสถานที่จากที่ คร่ำครวญไปประทับใต้ต้นไทรและต้นอื่น ๆ ทรงกำหนดเรื่องความสะอาด ความมีระเบียบไว้ในพระ วินัยปิฎกว่าด้วย เสนาสนวัตรและเสนาสนขันธกะ และทรงแสดงภาวะที่เอื้อ เกื้อกูล เหมาะสม สะดวกสบายของสภาพแวดล้อม ซึ่งประมวลกันไว้ 7 ประการ คือ สัปปายะ 7

แนวทางการปฏิรูปการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2537-2550: โรงเรียนใน อุดมคติ ได้กำหนดให้มีบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ เพื่อให้นักเรียนได้เรียนอย่าง มีความสุขคือมุ่งเน้นการเรียนรู้ตามธรรมชาติ ปลูกฝังเรื่องความสะอาด ความมีวินัย รวมทั้งการจัด สถานศึกษาให้มีความร่มรื่น มีต้นไม้ มีแหล่งน้ำ บ่อน้ำ ไร่นา ไร่สวน ไร่ผลไม้ ปลูกผักและไม่มีมุมอับ

แนวทางการดำเนินงาน โรงเรียนวิสุทธิโพธิ์ มีลักษณะทางกายภาพที่เป็นธรรมชาติ ร่มรื่น สวยงาม สะอาด เป็นระเบียบ ปลอดภัย ให้ความรู้สึกที่ผ่อนคลาย สบายกาย สบายใจ มีศูนย์รวม ศรัทธาของครู นักเรียน และบุคคลในชุมชน คือ มีพระพุทธรูปที่เด่นชวนให้ระลึกถึงพระรัตนตรัย มีสวนพุทธธรรม ประกอบด้วยต้นไม้สำคัญในพระพุทธศาสนา มีป้ายนิเทศ ป้ายคุณธรรม มีอาคาร สถานที่ที่สะอาดเป็นระเบียบและเพียงพอต่อการใช้สอย มีแปลงเกษตร โรงฝึกงานที่เหมาะสมต่อ การฝึกฝนคุณธรรมเพื่อประกอบสัมมาอาชีพะ มีห้องจริยธรรม ห้องสมุดพระพุทธศาสนาทุก ห้องเรียนมีพระพุทธรูปเพื่อให้ให้นักเรียนได้เห็นและระลึกถึงพระรัตนตรัยอยู่เสมอ

บรรยากาศในห้องเรียนมีความสงบ สะอาด ครูและนักเรียนมีความสำรวมตนอยู่ เสมอ สื่อและอุปกรณ์การเรียนการสอนทันสมัยและครบครัน ทั้งสื่อที่เกิดจากภูมิปัญญาของครู นักเรียนและชุมชน ตลอดจนสื่อเทคโนโลยีต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้อย่างมีความสุข ปลูกฝัง คุณลักษณะใฝ่รู้ใฝ่เรียน และความรู้ที่เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกสถานศึกษาต้องมีความ ใกล้ชิดธรรมชาติ ชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่น มีความสะอาด มีระเบียบเรียบร้อยในโรงเรียน วิถีพุทธจะต้องเกิดจากความร่วมมือ ร่วมใจของนักเรียนทุกคน โดยครูสร้างบรรยากาศของความ รักความสามัคคีและความรับผิดชอบ

5.4 การพัฒนาบุคลากรและคุณลักษณะบุคลากรโรงเรียนวิสุทธิโพธิ์

หลักการ ผู้บริหารสถานศึกษา ครูและบุคลากรมีความสำคัญต่อการพัฒนาผู้เรียนใน ระบบไตรสิกขาทั้งในฐานะเป็นผู้อบรมสั่งสอน ผู้จัดการเรียนรู้ และการเป็นแบบอย่างที่ดีในการ ปฏิบัติตน บุคลากรทุกคนพัฒนาตามหลักไตรสิกขา มีคุณลักษณะเป็นผู้มีความรู้พุทธธรรมเป็น อย่างดี ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ สามารถจัดการเรียนรู้ตามวิถีพุทธ และเป็นกัลยาณมิตร มีลักษณะของ การเป็นผู้ที่ “สอนให้รู้ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น” พร้อมจะช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาได้เป็นอย่างดี

แนวคิด การพัฒนาบุคลากรของสถานศึกษาควรดำเนินการอย่างต่อเนื่อง มีรูปแบบ วิธีการหลากหลาย เหมาะสมกับลักษณะและเงื่อนไขของตนเอง แนวทางสำคัญหนึ่งในการพัฒนา

บุคลากร คือการปฏิบัติธรรมในวิถีชีวิตประจำวัน ทั้งนี้ผู้บริหารควรเป็นผู้นำในการพัฒนาตนเอง และการปฏิบัติเป็นตัวอย่าง

แนวทางดำเนินงานการพัฒนาบุคลากร เช่น วิเคราะห์สภาวะธรรมหรือภูมิธรรม ธรรมวุฒิ และลักษณะของบุคลากร ค้นหาบุคลากรแนวร่วมหรือแกนนำ วางแผนพัฒนาบุคลากร โดยการสร้างศรัทธา สร้างความเข้าใจด้วยวิธีที่เหมาะสมกับลักษณะของบุคลากร จัดกิจกรรมที่เป็น ตัวอย่างสะท้อนให้เห็นความสำเร็จ ทั้งกิจกรรมรูปธรรมและกิจกรรมพัฒนาจิต และให้การยกย่อง ชมเชยแก่บุคลากรที่พัฒนาจนเป็นแบบอย่างได้

ลักษณะแนวกิจกรรมพัฒนาบุคลากร เช่น การจัดอบรมใหญ่ประจำปี จัดการพัฒนา จิต เจริญปัญญา ราชสัปดาห์ หรือรายเดือน จัดกลุ่มสนทนาธรรม จัดฟังเทศน์ ปฏิบัติธรรมใน โอกาสวันสำคัญ จัดศึกษาฐาน หรือปฏิบัติธรรมในสำนักต่าง ๆ ส่งเสริมการศึกษา ปฏิบัติธรรม ด้วยตนเอง โดยจัดห้องสมุดและสื่อต่าง ๆ ให้ยืม หรือใช้ศึกษา จัดห้องวิปัสสนา ฯลฯ ส่งเสริม การถือศีล 5 เป็นวิถีชีวิต และส่งเสริมการประเมินผลปฏิบัติธรรม และสอบอารมณ์ (วิปัสสนา)

คุณลักษณะสำคัญของบุคลากรโรงเรียนวิถิพุทธ บุคลากรในโรงเรียนประกอบด้วย ผู้บริหารสถานศึกษา ครูอาจารย์และบุคลากรนั้นควรมีลักษณะดังนี้ ผู้บริหารสถานศึกษาควรมี ศรัทธาในพระพุทธศาสนา ละเลิกจากอบายมุข ถือศีล 5 เป็นนิจ มีอุดมการณ์ที่จะพัฒนาตนเอง และดำเนินชีวิตที่ดีงาม และเป็นผู้นำและปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างในการทำความดี ครูอาจารย์และ บุคลากรควรมีศรัทธาในพระพุทธศาสนา ละเลิกจากอบายมุข ถือศีล 5 เป็นนิจ มีอุดมการณ์ที่จะ พัฒนาตนเองและดำเนินชีวิตที่ดีงาม และมีความเป็นกัลยาณมิตรต่อศิษย์

5.5 การเกื้อกูลสัมพันธ์โรงเรียนวิถิพุทธและชุมชน

หลักการ โรงเรียนวิถิพุทธกับชุมชนซึ่งประกอบด้วยบ้าน วัด และสถาบันอื่น ๆ ใน ชุมชนมีความเป็นกัลยาณมิตรต่อกัน เกื้อกูลร่วมมือกันและกันในการพัฒนานักเรียน และพัฒนา ชุมชนสังคมในวิถีแห่งพุทธธรรมเพื่อประโยชน์สุขร่วมกัน

แนวคิด โรงเรียนวิถิพุทธเพียรพัฒนาคน มีผลการพัฒนานักเรียนเป็นที่ยอมรับและ ศรัทธาของชุมชน เปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาสถานศึกษา จัดระดมสรรพกำลัง ลักษณะต่าง ๆ อย่างหลากหลายในการพัฒนางานทุกด้านของสถานศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การพัฒนานักเรียน

โรงเรียนวิถิพุทธบริการวิชาการ อาคารสถานที่ ร่วมมือสนับสนุนกับชุมชน ในการ พัฒนาภูมิธรรม ภูมิปัญญา คุณธรรมจริยธรรมและกิจกรรมสัมมาอาชีวะต่าง ๆ เป็นต้น แก่ชุมชน สังคม ด้วยเมตตาธรรมและความเป็นกัลยาณมิตร เพื่อให้เกิดความเจริญงอกงามและสันติสุข

แนวทางดำเนินงาน สถานศึกษาอาจพิจารณากำหนดและดำเนินงานตามวิสัยทัศน์ และแผนปฏิบัติการของสถานศึกษา ซึ่งบ่งชี้ถึงความเป็นวิถีพุทธอย่างเข้มแข็งและต่อเนื่อง จนบังเกิดผลที่ชัดเจนทั้งในด้านการบริหารจัดการ ด้านลักษณะทางกายภาพ ด้านบุคลิกภาพและ คุณธรรมของครู อาจารย์ นักเรียนและบุคลากรของโรงเรียนจนเป็นภาพที่เห็นได้ชัดเจน เช่น ผู้บริหารมีคุณธรรม มีการบริหารจัดการโดยใช้หลักเมตตาธรรม ครูมีความเป็นกัลยาณมิตร นักเรียนมีกิริยาจาสุภาพ มีน้ำใจ มีคุณธรรมเป็นลักษณะเด่นที่บุคคลทั่วไปเห็นได้ชัดเจน พร้อมกันนั้น โรงเรียนวิถีพุทธมีลักษณะเปิดกว้างสู่ชุมชนและสังคม พร้อมทั้งจะรับฟังความคิดเห็นเพื่อการ ปรับปรุงพัฒนาอยู่เสมอ และพร้อมที่จะให้ความร่วมมือในการพัฒนาชุมชนสังคมด้วยความเกื้อกูลกัน และกันอย่างต่อเนื่อง

5.6 กิจกรรมเสนอแนะเกื้อกูลสัมพันธ์

5.6.1 สถานศึกษา บ้าน วัด ชุมชน ดำเนินกิจกรรมร่วมกัน ในวันสำคัญทาง พระพุทธศาสนา และวันตามประเพณี เช่น กิจกรรมหล่อเทียนพรรษา การทอดกฐินทอดผ้าป่า กิจกรรมวันพ่อวันแม่ ฯลฯ

5.6.2 สถานศึกษานำสถานศึกษาร่วมกิจกรรมของวัดและชุมชน เช่น กิจกรรมทำ ความสะอาดวัด ซึ่งอาจจัดในชั่วโมง กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน หรือกิจกรรมช่วยเหลือสังคมอื่น ๆ เช่น นำอาหารไปเลี้ยงคนชราที่บ้านพักคนชรา หรือ บ้านเด็กกำพร้า ฯลฯ

5.6.3 สถานศึกษาต้องเป็นของชุมชนโดยเปิดต้อนรับผู้ปกครองและชุมชน ตลอดเวลา (Open House) เพื่อให้ผู้ปกครองได้มีโอกาสเสนอข้อคิดเห็นและมีส่วนร่วมในการกิจ ต่าง ๆ เช่น ดูแลความสะอาดของโรงอาหาร ดำเนินการเชิญผู้ทรงภูมิปัญญาทางพระพุทธศาสนา ภูมิ ปัญญาท้องถิ่นมาช่วยสถานศึกษาในการจัดการเรียนรู้ เป็นต้น

5.6.4 เปิดห้องสมุดเพื่อให้ชุมชนใช้บริการได้ในวันหยุด รวมทั้งสนามกีฬา หอประชุม เป็นต้น

5.6.5 เป็นศูนย์กลางของชุมชนในด้านวิชาการ วิชาชีพ เช่น จัดอบรมให้ความรู้ แก่ผู้ปกครองในเรื่องอาชีพพิเศษต่าง ๆ จัดร้านค้าของสถานศึกษาเพื่อให้ผู้ปกครองนำผลิตผล ทางเกษตรผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ มาขาย โดยนักเรียนเป็นผู้ดูแลกิจกรรม

5.6.6 ร่วมกับวัดในชุมชนจัดการเรียนธรรมศึกษา กิจกรรมทางด้านศาสนาต่าง ๆ เช่น นิมนต์พระสงฆ์มาแสดงพระธรรมเทศนา เชิญวิทยากรมาให้ความรู้แก่เยาวชนในเรื่องต่าง ๆ ในวันหยุด จัดทัศนศึกษาทางธรรม เป็นต้น

5.6.7 จัดกิจกรรมเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างสถานศึกษา บ้าน วัด ชุมชน เช่น จัดการแข่งขันกีฬา จัดกิจกรรมปฎิบัติงานพิเศษ โดยเชิญผู้ปกครองมาร่วมนำอาหารมารับประทาน ร่วมกันจัดค่ายครอบครัว

5.6.8 เสริมความเข้มแข็งของระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน เช่น การเยี่ยมบ้าน นักเรียนช่วยเหลือนักเรียนแก้ไขปัญหา ครอบครัว ฯลฯ

5.6.9 ประชาสัมพันธ์ผลงานของโรงเรียนในรูปแบบต่าง ๆ เช่น จัดทำ หนังสือพิมพ์หรือวารสารของสถานศึกษา เผยแพร่แก่ผู้ปกครอง สนิทเก่า ชุมชน ฯลฯ

5.6.10 ชกย่องเชิดชูเกียรติของผู้กระทำความดีทั้ง ครู อาจารย์ นักเรียน บุคลากร ของสถานศึกษาและบุคคลในชุมชน เพื่อให้เป็นตัวอย่างแก่บุคคลทั่วไป เพื่อให้วิถีพุทธเป็นวิถีชีวิต ของคนทั้งชุมชน

6. การบริหารโครงการ “โรงเรียนวิถีพุทธ”

โรงเรียนวิถีพุทธดำเนินการพัฒนาผู้เรียนโดยใช้หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา อย่างบูรณาการผ่านการพัฒนา “กิน อยู่ ดู ฟังเป็น” ดังนั้นการบริหารโครงการทั้งในระดับชาติ และระดับโรงเรียนจะยึดหลักการพัฒนาผู้เรียนดังกล่าวข้างต้นทุกขั้นตอน

6.1 การบริหารโครงการระดับชาติ จะมีกิจกรรมหลัก ได้แก่

6.1.1 สร้างความเข้าใจแก่ผู้บริหารโรงเรียน และผู้รับผิดชอบโครงการ

6.1.2 ผลิตสื่อ เอกสาร วิดีทัศน์ เพื่อเผยแพร่แนวคิดและตัวอย่างการดำเนินงาน โรงเรียนวิถีพุทธ

6.1.3 สร้างความเข้าใจแก่ครู ทั้งในการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการวิถีพุทธ และการจัดกิจกรรมเสริมลักษณะต่าง ๆ

6.1.4 นิเทศ เยี่ยมเยียน ประเมินผลการดำเนินงาน

6.1.5 สัมมนาเพื่อสะท้อนประสบการณ์ผลการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธเพื่อ แลกเปลี่ยนเรียนรู้และการปรับปรุงการดำเนินงานให้ดียิ่งขึ้น

6.2 การบริหารโครงการระดับโรงเรียน จะมีกิจกรรมหลัก ได้แก่

6.2.1 ประชาสัมพันธ์ สร้างความเข้าใจแก่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย เช่น ครูและบุคลากร ทุกคน ผู้ปกครอง นักเรียน องค์กรสงฆ์ที่สถานศึกษาจะขอความอนุเคราะห์ ฯลฯ

6.2.2 ปรับสภาพบรรยากาศของสถานศึกษาตามแนวทางโรงเรียนวิถีพุทธ

6.2.3 ปรับปรุงการจัดการเรียนรู้ โดยสอดคล้องหลักธรรมในการเรียนรู้ทุกสาระ การเรียนรู้

6.2.4 ปรับปรุงการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรของสถานศึกษาให้สอดคล้องกับ
หลักการโรงเรียนวิถีพุทธ

6.2.5 นิเทศ เชื่อมเขียน ชื่นชมให้กำลังใจแก่ผู้ปฏิบัติงานและปรับปรุงการ
ดำเนินงานให้ดียิ่ง ๆ ขึ้น

6.2.6 ร่วมสัมมนาเพื่อรับฟังประสบการณ์ การดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธของ
สถานศึกษาอื่น ๆ เพื่อนำมาปรับกิจกรรมการเรียนรู้ของสถานศึกษาตนเองต่อไป

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยในประเทศ

งานวิจัยในประเทศที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนารูปแบบการบริหารงานโรงเรียนวิถีพุทธของ
สถานศึกษาชั้นพื้นฐานมีผู้ทำวิจัยน้อยมากและกำลังอยู่ในขั้นตอนของการทำวิจัย ผู้วิจัยจึงได้
ค้นคว้าจากงานวิจัยที่มีขอบข่ายใกล้เคียงกัน ดังนี้

ดวงเดือน พันธุมนาวิน และเพ็ญแข ประจันปัจนิกร (2520) ได้ทำการวิจัยเรื่อง
“จริยธรรมของเยาวชนไทย” เพื่อจะเปรียบเทียบพัฒนาการทางจริยธรรมของเยาวชนไทย กลุ่ม
ตัวอย่างเป็นนักเรียนในโรงเรียนรัฐบาล และนิตินิตยาระหว่าง 11-25 ปี จำนวน 1,400 คน ใน
กรุงเทพมหานคร เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถาม ผลปรากฏว่ามีนักเรียนอายุ 13-15 ปี หญิงมี
พัฒนาการทางจริยธรรมสูงกว่าชายอย่างเห็นได้ชัด ในระดับอายุ 17-19 ปี พัฒนาการทาง
จริยธรรมอันเป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเองและผู้อื่นได้รับการพัฒนาครบทั้ง 4 ด้าน คือ ทางกาย
จิตใจ สังคม และปัญญา

กระบวนการเรียนการสอน เป็นไปตามหลักพุทธศาสนาโดยพิจารณาว่ากระบวนการ
ศึกษาเป็นกระบวนการแก้ปัญหาอย่างถูกต้อง สามารถทำลายอวิชชาและตัณหา และสามารถ
เสริมสร้างปัญญา จันทะและกรุณาเพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาได้ คือความพ้นทุกข์

กระบวนการการศึกษาประกอบด้วย ตัวการศึกษาที่แท้และตัวประกอบของการศึกษา
ตัวการศึกษาที่แท้คือ การฝึกฝนในการดำเนินตามมรรค 8 หรือไตรสิกขา ซึ่งเป็นส่วนที่มีในตัว
บุคคลเริ่มแต่การเกิดมีสัมมาทิฐิหรือตัวปัญญา ตัวประกอบของการศึกษาคือ ส่วนช่วยให้
การศึกษาเกิดขึ้นในตัวบุคคลหรือปัจจัยแห่งสัมมาทิฐิ ได้แก่ ปรัตติยโสมและโยนิโสมนสิการ

หลักการและวิธีการสอนเป็นไปเพื่อให้ผู้เรียนเกิดปัญญา การรับรู้ที่บริสุทธิ์ปราศจาก
อวิชชาและตัณหา แต่มีปัญญา จันทะ กรุณา วิธีการสอนมีหลายแบบ ผู้สอนต้องเลือกใช้ให้
เหมาะสมและคำนึงถึงประโยชน์ของผู้เรียนมากที่สุด

หลักสูตร หลักสูตรมีจุดมุ่งหมายให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ เกิดปัญญา คิดเป็นทำเป็นและสามารถนำไปใช้ดำเนินชีวิตให้เป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม ทำให้เกิดความสุขเป็นอิสระ หลักสูตรจะบรรลุจุดมุ่งหมายได้โดยใช้หลักบูรณาการคู่กับพัฒนาการ ในทุกระบบทุกชั้นตอนของการจัดการศึกษาเพื่อให้เกิดบูรณาการในตัวบุคคล ทั้งในด้านมีปัญญารู้ความจริง ทำให้ประพฤติปฏิบัติตนถูกต้อง มีความดีงาม และได้รับผลทางจิตใจ คือ ความสุข ความเป็นอิสระหรือความหลุดพ้น (วิมุตติ) การเรียนการสอนแต่ละวิชาต้องใช้หลักบูรณาการเชื่อมโยงสัมพันธ์กันควรมีการบูรณาการทุกระดับการศึกษา

กิริติ ศรีวิเชียร (2527) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “บทบาทพระสงฆ์ในการส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมจริยธรรมในสถานศึกษาระดับมัธยมศึกษาตามความคาดหวังของพระสงฆ์ ผู้บริหารการศึกษา ครู อาจารย์และนักเรียน กลุ่มตัวอย่างได้แก่ พระสงฆ์ 92 รูป ผู้บริหาร 46 คน ครูอาจารย์ 115 คน และนักเรียน 184 คน ในเขตกรุงเทพมหานคร เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถาม เป็นมาตราส่วนประมาณค่า ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. บทบาทที่พระสงฆ์ ผู้บริหารการศึกษา ครูอาจารย์ และนักเรียนมีความเห็นตรงกันว่าพระสงฆ์ควรจะได้แก่

1.1 ในการอบรมจริยธรรมแก่นักเรียน ควรยกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงเป็นตัวอย่างประกอบ

1.2 ควรเปิดโอกาสให้นักเรียนซักถามในการอบรมจริยธรรมแก่นักเรียน

2. บทบาทที่พระสงฆ์ ผู้บริหารการศึกษา และครูอาจารย์เห็นตรงกันว่า พระสงฆ์ควรจะทำหน้าที่แก่นักเรียนไม่เห็นด้วย ได้แก่ ประสานงานกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรม วัดกับโรงเรียน สร้างแบบสอบถามจริยธรรมของนักเรียนและติดตามความเคลื่อนไหวด้านจริยธรรมเป็นประจำ

3. บทบาทที่พระสงฆ์มีความคิดเห็นแตกต่างจากผู้บริหารโรงเรียน ครูอาจารย์และนักเรียนได้แก่

3.1 การให้การอบรมสั่งสอนแนะนำแก่นักเรียนหญิงที่มีปัญหาด้านความประพฤติ เป็นการส่วนตัว

3.2 การให้คำปรึกษาแก่พ่อแม่ หรือผู้ปกครองนักเรียนที่มีปัญหาด้านความประพฤติในเรื่องการอบรมเลี้ยงดูลูกหลาน

3.3 การให้คำแนะนำและร่วมมือกับทางโรงเรียนในการช่วยเหลือนักเรียนที่มีปัญหาด้านความประพฤติ

4. บทบาทที่พระสงฆ์กับนักเรียนมีความเห็นขัดแย้งกัน ได้แก่

4.1 การชักนำให้ครูอาจารย์ในโรงเรียนเห็นความสำคัญของการจัดจริยศึกษา

4.2 ประชุมเพื่อปรึกษาและช่วยเหลือโรงเรียน ในการสร้างบรรยากาศ

สภาพแวดล้อมที่เกื้อกูลต่อการจัดจริยศึกษาและการประพฤติจริยธรรม

4.3 ร่วมกับโรงเรียนทำการจัดจริยธรรมของนักเรียนและอบรมแนะนำเกี่ยวกับวิธีสอนจริยศึกษาในโรงเรียนพร้อมกับอาจารย์ในโรงเรียน

4.4 การชักนำให้นักเรียนไปเรียนธรรมศึกษาในวัด ตลอดจนการนำนักเรียนเข้าฟังรายการปาฐกถา อภิปรายหรือสนทนาธรรมตามโอกาส

พนิดา สีนสุวรรณ (2531) ได้ศึกษาวิจัย “สภาพการเรียนรู้การสอนวิชาพระพุทธศาสนาตามหลักสูตร พุทธศักราช 2524 ของครูผู้สอนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย เขตการศึกษา 8” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพการเรียนรู้การสอนวิชาพระพุทธศาสนา ปัญหาการเรียนรู้การสอน และความต้องการของครูผู้สอน ศึกษาเปรียบเทียบสภาพการเรียนรู้การสอนของครูผู้สอนตามเพศ อายุ ประสบการณ์การสอน และขนาดโรงเรียนที่สอน นำผลการวิจัยปรับปรุงหลักสูตรวิชาสังคมศึกษา เป็นแนวทางจัดโครงการบริการทางวิชาการแก่ชุมชน แนวทางปรับปรุงหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาและเป็นแนวทางปรับปรุงหลักสูตรปรัชญาตรีและโทสาขาวิชาสังคมศึกษา กลุ่มตัวอย่างได้แก่ ครูสอนวิชาพระพุทธศาสนาในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.4 – ม.6) สังกัดกรมสามัญศึกษาในเขตการศึกษา 8 จำนวน 10 โรงเรียน กลุ่มตัวอย่าง 89 คน เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัยคือแบบสำรวจความคิดเห็น สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. สภาพการเรียนรู้การสอนวิชาพระพุทธศาสนาที่ทางกระทรวงศึกษาธิการ ได้กำหนดไว้ให้เป็นแนวทางการไปสู่การปฏิบัติจริงของผู้สอนพบว่า จุดประสงค์ข้อที่มีทั้งความชัดเจนและสามารถนำไปสู่การปฏิบัติจริงได้คือ การเสริมสร้างความรู้ของผู้เรียนจากมัธยมศึกษาตอนต้น โดยเฉพาะเรื่องพุทธประวัติ พุทธกิจ และพุทธคุณ จุดประสงค์ข้อที่มีความชัดเจนดีมาก แต่นำไปสู่การปฏิบัติจริงได้เล็กน้อยคือ การวิเคราะห์เปรียบเทียบหลักธรรมในพระพุทธศาสนากับหลักวิทยาศาสตร์ การให้ผู้เรียนตระหนักถึงความสำคัญของพระพุทธศาสนาที่ผู้เรียนสามารถดำเนินชีวิตและพัฒนาตนเองได้ นอกจากนั้นจุดประสงค์ข้ออื่น ๆ มีทั้งความชัดเจนน้อยและไม่สามารถนำไปสู่การปฏิบัติจริงภายในห้องเรียนได้

ด้านเนื้อหาวิชาพระพุทธศาสนาพบว่า แบบเรียนมีความสอดคล้องกับจุดประสงค์ของหลักสูตร และช่วยส่งเสริมค่านิยม คุณธรรม ความรู้ความเข้าใจ เรื่องพระรัตนตรัยได้มาก มีความเหมาะสมกับวัยของผู้เรียน มีความสัมพันธ์กับประสบการณ์ความรู้พื้นฐานเดิมของผู้เรียนเป็นเนื้อหาที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้แสดงความคิดเห็นได้อย่างกว้างขวาง

กระบวนการเรียนการสอนพบว่า ก่อนการสอนครูจะบอกจุดประสงค์ที่จะเรียนให้ผู้เรียนทราบเสมอ โดยชี้แจงแผนการสอนกรณีวิชาการเป็นแนวทางการสอนก่อนการสอนจะมีการนำเข้าสู่บทเรียน วิธีการสอนที่น่าใช้บ่อยมากคือ การอธิบายประกอบการจัดกิจกรรมเสริม ส่วนการเชิญวิทยากรหรือการสอนซ่อมเสริมนั้นครูผู้สอนได้ปฏิบัติจริงน้อยมาก

การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรที่ปฏิบัติกันสม่ำเสมอ คือ การให้ผู้เรียนได้สวดมนต์ไหว้พระรัตนตรัย การฝึกสมาธิสร้างความสงบให้เกิดแก่จิตใจผู้เรียน การจัดนิทรรศการ การฝึกมารยาท การเขียนธรรมภาษิตคิดในบริเวณโรงเรียน ส่วนกิจกรรมอื่น ๆ ส่วนใหญ่ได้ทำบ้างเป็นบางครั้งหรือไม่ได้ทำเลย

การวัดผลประเมินผลพบว่า การทดสอบย่อยภายหลังการสอนจบบทเรียนนั้นผู้สอนส่วนใหญ่ไม่ได้ปฏิบัติ แต่เป็นการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรแทน วิธีการทดสอบที่ใช้กันมากคือ ข้อสอบแบบปรนัย การวัดและประเมินด้านจิตเจ้านั้นใช้วิธีสังเกตจากพฤติกรรมของผู้เรียน มีผู้สอนอีกไม่น้อยที่นิยมใช้แบบทดสอบทั้งปรนัยกับการสังเกตพฤติกรรมของผู้เรียน

2. ปัญหาการเรียนการสอนจุดประสงค์ของหลักสูตรที่เป็นปัญหามากคือ การเขียนจุดประสงค์จากบทเรียนให้สอดคล้องกับจุดประสงค์ของหลักสูตรที่วางไว้ ตลอดถึงการเรียนการสอน และการวัดผลประเมินผลให้ได้ครบตามที่จุดประสงค์ของหลักสูตรที่วางไว้

ด้านเนื้อหาวิชาที่เป็นปัญหามากคือ ความซ้ำซ้อนของเนื้อหาในแต่ละระดับชั้นเรียน เนื้อหาที่มีความยากและลึกซึ้งเกินที่ผู้สอนจะเข้าใจแล้วนำไปถ่ายทอดได้ เนื้อหาของวิชาพระพุทธศาสนามีลักษณะเป็นนามธรรม แฝงด้วยคำศัพท์ทางศาสนามากมาย การสอนโดยให้เกิดความคิดรวบยอด และภาพรวมตามจุดประสงค์ตั้งไว้ทำไม่ได้ จำนวนคาบที่ตั้งไว้ไม่เหมาะสมกับเนื้อหาที่บรรจุไว้ให้เรียน

ด้านการจัดกิจกรรมเสริมการสอน ปัญหาที่พบมากที่สุดก็คือ ครูไม่มีพื้นความรู้ ขาดประสบการณ์ในการสอนมาก่อน จำใจต้องสอน ไม่ได้สนใจหรือเต็มใจสอน เมื่อสอนแล้วยังขาดแรงสนับสนุนจากผู้บริหาร จึงส่งผลต่อประสิทธิภาพการเรียนการสอนอย่างมาก ครูจึงได้แต่สอนบรรยาย แต่ขาดการอธิบายให้ผู้เรียนเข้าใจอย่างกระจ่างได้เพราะครูมีความรู้ทางพระพุทธศาสนาไม่ดีพอ

ด้านการวัดผลประเมินผลปัญหาที่พบมากที่สุดคือ ครูผู้สอนขาดทั้งความรู้และทักษะเกี่ยวกับการวัดผลประเมินผลวิชาพระพุทธศาสนาที่ถูกต้อง จึงไม่สามารถทำการวัดผลและประเมินผลด้านจิตพิสัย และการนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

3. การศึกษาเปรียบเทียบความคิดเห็น

ความคิดเห็นระหว่างครูผู้สอนชายและครูผู้สอนหญิง ที่มีต่อหลักสูตรวิชา

พระพุทธศาสนา สภาพการเรียนรู้การสอน ตลอดจนปัญหาของการเรียนการสอนพบว่า ไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ความต้องการของครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนาที่มีต่อโครงสร้างของหลักสูตร คือ ความต้องการความชัดเจนแน่นอน ไม่คลุมเครือ และเอื้อประโยชน์ต่อผู้เรียนมากที่สุด

วัตถุประสงค์ของหลักสูตรต้องเป็นแบบรูปธรรมและสามารถนำไปปฏิบัติจริงได้ ภายในห้องเรียน ควรมีการทดลองใช้หลักสูตรแล้วปรับปรุงให้ดีขึ้นที่จะนำไปให้ผู้สอนใช้จริง

ต้องการเข้ารับการอบรมและฝึกปฏิบัติจริงทุกขั้นตอนตั้งแต่การจัดบทเรียนไม่เหมาะสมกับผู้เรียน การเลือกเทคนิควิธีสอนให้เหมาะสมกับเนื้อหา การฝึกปฏิบัติเกี่ยวกับการออกแบบทดสอบที่สามารถวัดได้ครบทุกขั้นตอนตามจุดประสงค์ของหลักสูตร การผลิตสื่อและการเลือกใช้สื่อประกอบการเรียนการสอน

ต้องการตัวอย่างแผนการสอนที่เป็นรูปธรรมทุกขั้นตอน ที่ครูผู้สอนสามารถนำตัวอย่างนั้นไปใช้ปฏิบัติภายในห้องเรียนได้ทันที

สุปราณี ไกรวัฒนุสรณ์ (2532) ได้ศึกษาวิจัย “ปัญหาการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนวัดราชบพิตร” ได้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาของนักเรียนที่เรียนวิชาพระพุทธศาสนาในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ปีการศึกษา 2532 โรงเรียนวัดราชบพิตร กลุ่มประชากรที่ใช้ในการวิจัยเป็นนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่เรียนวิชาพระพุทธศาสนา ปีการศึกษา 2532 จำนวน 197 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ แบบสอบถามความคิดเห็น ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนส่วนใหญ่ นับถือศาสนาพุทธ แต่มีส่วนหนึ่งประมาณร้อยละ 2.27 นับถือศาสนาอื่น นักเรียนเรียนรู้พระพุทธศาสนาจากโรงเรียนมากที่สุด และมีความเห็นว่าวิชาพระพุทธศาสนาสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้ และมีคุณค่าเป็นหลักยึดเหนี่ยวจิตใจถ้าโรงเรียนไม่บังคับให้เรียนวิชานี้เพียงร้อยละ 42.61 เท่านั้นที่สนใจเรียน นักเรียนส่วนใหญ่ปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาอยู่นอกจากนี้ยังพบว่านักเรียนไม่เคยอ่านพระไตรปิฎกเลย สภาพที่เป็นจริงเกี่ยวกับการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา นักเรียนมีความเห็นว่าเนื้อหาวิชามีความเหมาะสมพอสมควรคือ ความยากและปริมาณของเนื้อหา มีระดับปานกลาง เนื้อหาวิชาเหมาะสมและไม่ซ้ำซ้อนกับวิชาอื่น ครูสอนโดยวิธีบรรยายเป็นส่วนใหญ่และนิมนต์พระภิกษุมาสอนเฉพาะเนื้อหาที่เหมาะสม ส่วนการนำวิธีสอนใหม่ ๆ และการนำอุปกรณ์มาใช้อธิบายอยู่ในระดับปานกลาง สภาพที่เป็นปัญหา นักเรียนส่วนใหญ่มีความเห็นว่าไม่พบปัญหาในระดับมาก ความต้องการเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน

นักเรียนต้องการให้ครูนำวิธีสอนใหม่ ๆ มาใช้และต้องการไปทัศนศึกษาเกี่ยวกับสถานที่สำคัญทางศาสนา

สุพัตรา สักรภณ์ (2532) ได้ศึกษาพัฒนาการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในระดับมัธยมศึกษาในประเทศไทย พบว่า พัฒนาการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาตั้งแต่สมัยสุโขทัย พ.ศ. 1781 ถึงสมัยรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2531 ในด้านหลักสูตร ความมุ่งหมายการเรียนการสอน เนื้อหาวิชา การเรียนการสอน สื่อการเรียนการสอน และการวัดผลประเมินผล เนื้อหาวิชานั้นเรื่อง ธรรมะ ศีลธรรม ศาสนพิธี พระรัตนตรัย และการประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน การเรียนเดิมมุ่งเน้นการท่องจำ เปลี่ยนเป็นการส่งเสริมให้นักเรียนฝึกปฏิบัติตามหลักธรรม ส่วนสื่อการเรียนการสอนเปลี่ยนจากการใช้หนังสือเล่มเดียวมาเป็นหลายประเภท มีการใช้โสตทัศนูปกรณ์หลายรูปแบบ ด้านการวัดผลประเมินผลเปลี่ยนจากแบบเปอร์เซ็นต์มาเป็นระบบเกรดและวัดด้านพุทธพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัย

จิตรา ปานสกุล (2539) ได้ศึกษาเรื่อง การดำเนินงานของโรงเรียนในการสร้างเสริมจริยธรรมให้กับนักเรียน โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 12 เพื่อศึกษาระดับการดำเนินงานของโรงเรียนในการสร้างเสริมจริยธรรมให้กับนักเรียน ตามตัวแปรที่เกี่ยวกับระดับชั้นของนักเรียน รวมทั้งเปรียบเทียบตัวแปรที่เกี่ยวกับระดับชั้นของนักเรียน ผลการศึกษาพบว่า การดำเนินงานของโรงเรียนในการสร้างเสริมจริยธรรมให้กับนักเรียน โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 12 อยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า อยู่ในระดับมาก โดยเรียงตามลำดับจากค่าคะแนนเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย คือ ด้านการจัดสภาพแวดล้อม และด้านกระบวนการเรียนการสอน ส่วนด้านการนิเทศการสอน การจัดกิจกรรมนักเรียน และการกำหนดวัตถุประสงค์ พบว่า อยู่ในระดับปานกลาง

ฉันทนา จันทบรรจง (2541) ได้ศึกษาปัญหาเกี่ยวกับ “การศึกษาและพัฒนาคุณธรรม” ในประเทศไทยและต่างประเทศ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการดำเนินการศึกษากับการพัฒนาคุณธรรมในประเทศไทย ในต่างประเทศที่สัมพันธ์กับประเทศไทย ศึกษาแนวคิดบุคคลที่มีชื่อเสียง สำรวจความคิดเห็นนักวิชาการนักพัฒนาคุณธรรมและเพื่อเสนอวิธีดำเนินการในสาระบัญญัติซึ่งควรระบุไว้ในกฎหมายเกี่ยวกับการศึกษาแห่งชาติและมาตรการนำสาระบัญญัติไปสู่การปฏิบัติ วิจัยดำเนินการวิจัยโดยการศึกษารายเอกสารและงานวิจัย ศึกษาข้อมูลจากระบบอินเทอร์เน็ต สำรวจความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิทั่วประเทศ ด้วยแบบสอบถามประมาณค่า 5 ระดับ โดยใช้เทคนิคเดลฟาย กลุ่มตัวอย่างผู้ทรงคุณวุฒิคือนักพัฒนาคุณธรรมและนักคิดนักวิชาการ รวม 100 คน ผลการศึกษาพบว่า ปัญหาต่างกันด้านการศึกษาและการพัฒนาคุณธรรมเพราะมีภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ สังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ต่างกัน เช่น สหรัฐอเมริกานำเน้นการแก้ปัญหามา

ขยายตัวของบริโคโนมีย สหราชอาณาจักรเน้นการแก้ปัญหาความขัดแย้งทางศาสนา สาธารณรัฐเกาหลีเน้นการแก้ปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างเกาหลีเหนือและเกาหลีใต้ สาธารณรัฐประชาชนจีนเน้นการแก้ปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างกลุ่มชนต่างเผ่าพันธุ์ ญี่ปุ่นเน้นการแก้ปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคมที่กลายเป็นเมืองและปัญหาสิ่งแวดล้อม มาเลเซียเน้นการแก้ปัญหาความลำเอียงระหว่างกลุ่มชน ความจำเป็นที่จะต้องพัฒนาคุณธรรมเพื่อช่วยให้บุคคลสามารถปรับตัวทันความเปลี่ยนแปลงของโลกยุคโลกาภิวัตน์ด้วยกันทั้งสิ้น

แนวทางการดำเนินงานการศึกษากับการพัฒนาคุณธรรมของต่างประเทศทุกประเทศพยายามปรับปรุงจุดมุ่งหมาย เนื้อหา และวิธีการพัฒนาคุณธรรม ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น บางประเทศระบุในแผนการปฏิรูปการศึกษา แต่บางประเทศเน้นวิชาและกิจกรรมที่ส่งผลต่อการพัฒนาคุณธรรมเป็นกรณีพิเศษ ประเทศสาธารณรัฐเกาหลีเป็นประเทศที่ระบุชัดเจนที่สุดถึงความปรารถนาที่จะพัฒนาคุณธรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทางการเมือง ประเทศให้ความสำคัญกับการพัฒนาครูที่ทำหน้าที่พัฒนาคุณธรรมและจริยธรรม โดยเฉพาะสหราชอาณาจักร สาธารณรัฐเกาหลี สาธารณรัฐประชาชนจีน และมาเลเซีย ส่วนประเทศที่ให้ความสำคัญกับกิจกรรมสร้างเสริมลักษณะนิสัย และระบุไว้ในโครงสร้างของหลักสูตรอย่างชัดเจน คือ ญี่ปุ่น สาธารณรัฐเกาหลี และสาธารณรัฐประชาชนจีน

สำหรับกรณีของประเทศไทยนั้น กรมเจ้าสังกัด ตลอดจนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องคงต้องตระหนักและใช้ความคิดวิเคราะห์ในเรื่องเหล่านี้ก็เป็นอันมากว่าจะสามารถสร้างภาวะผู้นำให้แก่โรงเรียน และสถานศึกษาที่จะพัฒนาสถานศึกษาของตนอย่างไรหรือไม่ การปฏิรูปการศึกษาแบบไม่มีกฎหมายรองรับสนับสนุน ภายใต้อำนาจที่อ่อนแอ และการขาดการสร้างหน่วยงานที่เป็นกลไกของการปฏิรูปการศึกษาที่มีประสิทธิภาพ และขาดการตรวจสอบคุณภาพการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพของประเทศไทยนั้นไม่อาจกล่าวได้ว่าเป็นการปฏิรูปการศึกษา

ความสำเร็จในการปฏิรูปการศึกษาของประเทศต่าง ๆ จึงให้ความสำคัญที่ชุมชนที่มีวิสัยทัศน์ทางการศึกษาอย่างชัดเจน สหรัฐอเมริกา ออสเตรเลีย และนิวซีแลนด์ ใช้กระบวนการสร้างวิสัยทัศน์แบบวิจัยปฏิบัติการมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ทำให้การกระจายอำนาจสู่สถานศึกษาดำเนินงานไปได้อย่างต่อเนื่องถึงแม้จะมีอุปสรรคและข้อขัดแย้งจากหน่วยงานที่มีอำนาจเหนืออยู่บ้างก็ตาม ในอีกหลายประเทศ เช่น ญี่ปุ่น เกาหลี และมาเลเซีย สามารถวางเป้าหมายและมาตรฐานการศึกษาจากผู้นำและคณะผู้นำ หรือกรณีใช้มติจากพรรค เช่น ในกรณีของเวียดนาม ทำให้การปฏิรูปการศึกษาของประเทศเหล่านั้นมีจุดหมายทิศทาง ทุกฝ่ายเห็นภารกิจหน้าที่ของตน เห็นงานหลักที่ต้องปฏิบัติ พร้อมด้วยเป้าหมายและมาตรฐานของการศึกษาที่ชัดเจน มีผู้รับผิดชอบตรวจสอบคุณภาพการศึกษาอย่างต่อเนื่อง ข้อมูลเหล่านี้จะเป็นประโยชน์ต่อ

การปฏิรูปการศึกษาของไทยในอนาคต ถ้าชุมชนโรงเรียนและสถานศึกษาได้มีจิตวิเคราะห้
สังเคราะห์ข้อมูลและกระบวนการเหล่านี้

สุมาลี สุกจินดา (2546) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การกระตุ้นในจริยธรรมและการพัฒนา
ความคิดรวบยอดในเด็กหนุ่มสาวชาวชนบท (การพัฒนาจริยธรรมของนักเรียนในชนบท)
จุดประสงค์ของการวิจัยเพื่อศึกษาผลของการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาจริยธรรมของนักเรียน
ระดับชั้นที่ 11 และ 12 ในโรงเรียนเอกชน เด็กนักเรียนในชนบทได้รับการอบรมให้คิดและ
ปฏิบัติตามต่อ ๆ กันมา ซึ่งอาจเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาสังคมในยุคใหม่ การทดลองได้แบ่ง
นักเรียนออกเป็นกลุ่มควบคุมให้ได้รับการฝึกการให้คำแนะนำ และการจัดประสบการณ์ และอีก
กลุ่มหนึ่งเป็นนักเรียนที่ประกอบด้วยนักเรียนตั้งแต่โรงเรียนระดับกลางจนถึงระดับสูงสุด
ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนทั้ง 2 กลุ่ม มีความแตกต่างกันอย่างมี
นัยสำคัญ

วิเชียร อินทรสัมพันธ์ (2546) ได้ทำการวิจัยเรื่องการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อ
เสริมสร้างสมรรถภาพการบูรณาการจริยธรรมในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานสำหรับครูมัธยมศึกษา
โดยศึกษาจริยธรรมและค่านิยมเชิงจริยธรรมที่จำเป็นสำหรับนักเรียนมัธยมศึกษา เพื่อนำมาเป็น
ข้อมูลพื้นฐานในการสร้างหลักสูตร โดยการประยุกต์ใช้เทคนิคเดลฟายสอบถามความคิดเห็นจาก
ผู้เชี่ยวชาญ 211 คน ทำการศึกษา 2 รอบ ได้ผลสรุปเกี่ยวกับจริยธรรมที่จำเป็นที่สุด 3 ด้าน คือ
ความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์สุจริต และความมีระเบียบวินัย ค่านิยมเชิงจริยธรรมซึ่งมีแกนร่วมกัน
ในแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้ ได้แก่ ความรับผิดชอบและความซื่อสัตย์สุจริต และจากการศึกษา
เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวข้องกับหลักสูตรฝึกอบรม ได้แก่ สภาพปัญหาและความต้องการจำเป็น
หลักการ เป้าหมาย จุดมุ่งหมาย เนื้อหา กิจกรรมการฝึกอบรม สื่อการฝึกอบรม การวัดและ
ประเมินผล ส่วนรูปแบบของหลักสูตรฝึกอบรมเน้นการฝึกปฏิบัติสอดคล้องกับสภาพปัญหาและ
ความต้องการ เรียบง่าย และสามารถนำไปใช้ปฏิบัติจริง

ณัฐกิตติ ศรีสันต์ (2548, หน้า 107-108) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ปัญหาและแนวทางการ
ดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธในภาคตะวันออก จากความคิดเห็นของผู้บริหารและผู้ช่วยผู้บริหาร
วิชาการ ผลการวิจัยพบว่า

1. ปัญหาในการจัดดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ ด้านกายภาพ สภาพแวดล้อม พบว่า
โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ปัญหาที่พบคือความพอเพียงของอาคารสถานที่ การจัดกิจกรรมเพื่อ
ส่งเสริมนักเรียนให้ดูแลอาคารสถานที่ และการจัดการสอนพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมด้านคุณธรรม
จริยธรรม

2. ปัญหาด้านการจัดกิจกรรมพื้นฐานชีวิต พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ปัญหา

ที่พบคือ ความมีอิสระในการจัดกิจกรรมของนักเรียน ส่งเสริมการจัดกิจกรรมเข้าค่ายพุทธบุตรเพื่อฝึกอบรมให้เกิดการกิน อยู่ดี พึ่ง เป็น ตามหลักไตรสิกขา และการได้รับประโยชน์จากการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา

3. ปัญหาด้านการเรียนการสอน พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ปัญหาที่พบคือ การนำเทคนิควิธีการสอนใหม่ ๆ มาใช้ในการจัดการเรียนการสอน การส่งเสริมให้มีการนำหลักธรรมมาเป็นฐานในการวิเคราะห์และแก้ปัญหา และการนำครูไปศึกษาดูงานโรงเรียนที่จัดการศึกษา

4. ด้านบรรยากาศปฏิสัมพันธ์ พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ปัญหาที่พบ คือ การส่งเสริมบรรยากาศ ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน ใฝ่สร้างสรรค์ การแสดงความเคารพต่อครู ทั้งค่อนหน้าและกลับหลัง และการส่งเสริมให้ครูได้ปฏิบัติธรรมในโอกาสสำคัญ

5. ด้านการบริหารจัดการ พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ปัญหาที่พบคือ จัดหาเทคโนโลยีที่ทันสมัยเพื่อใช้ในการบริหารโรงเรียน การจัดทำข้อมูลสารสนเทศในการบริหารและการจัดการศึกษาให้มีความสอดคล้องกับองค์กรทุกระดับ และการจัดทำระบบสารสนเทศมีความเป็นปัจจุบันเพื่อใช้ในการบริหารโรงเรียน

งานวิจัยต่างประเทศ

โคลเบอร์ก (Kohlberg, 1976) ได้ประมวลผลการวิจัยไว้ว่า ความรู้เชิงจริยธรรมนั้น ส่วนใหญ่ไม่ทำให้เข้าใจพัฒนาการทางจริยธรรมได้มากนัก แต่สะท้อนให้เห็นระดับสติปัญญา ภูมิหลังทางวัฒนธรรมและความต้องการที่จะให้คนอื่นชื่นชมตนของผู้ถูกศึกษาเท่านั้น ส่วนพฤติกรรมเชิงจริยธรรมนั้นไม่พบว่า คนมีอายุน่าจะมีพฤติกรรมเกี่ยวกับการโกง ขโมย ความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบและการเห็นแก่ตัว ส่วนรวมแตกต่างจากคนที่มีอายุน้อย ทั้งนี้เป็นเพราะพฤติกรรมเชิงจริยธรรมนั้นขึ้นอยู่กับสถานการณ์ที่บุคคลนั้นกำลังประสบอยู่มากกว่าจะขึ้นอยู่กับลักษณะนิสัยเชิงจริยธรรมของบุคคลเพียงอย่างเดียว นอกจากนั้นบุคคลอาจมีพฤติกรรมที่เหมือนกันแต่มีเหตุผลในการเลือกกระทำแตกต่างกันได้เสมอ

แบร์ (Bear, 1979) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ของการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมที่มีต่อปัญหาด้านความประพฤติและเซาว์ปัญญา กลุ่มตัวอย่างเป็นเด็กเกรด 6 จำนวน 60 คน ในเมืองโอไฮโอ แบร์ใช้การสัมภาษณ์แบบการคิดหาเหตุผลเชิงจริยธรรมของโคลเบอร์ก และแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ของสแตนด์ฟอร์ด ผลปรากฏว่า ปัญหาความประพฤติจะลดลงและวุฒิภาวะทางจริยธรรมเพิ่มขึ้นกับเด็กที่มีเซาว์ปัญญาสูงจะมีความก้าวหน้าทางด้านจริยธรรม

โอซากวี (Osakwe, 1981) ได้วิจัยเรื่อง ทักษะการให้ความเห็นเกี่ยวกับจริยศึกษา สำหรับประสบการณ์ขั้นเริ่มต้นในการใช้แบบพัฒนาตามขั้นตอนของโคลเบอร์ก ใช้รูปแบบการ

พัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบิร์ต สำหรับครูโรงเรียนมัธยมศึกษาในจีเรีย การวิจัยครั้งนี้ต้องการเสนอพัฒนาการของหลักสูตรการสอนของครู โดยมีแบบอย่างพัฒนาการของโคลเบิร์ตที่กล่าวว่าพัฒนาการทางจริยธรรมเกิดขึ้นทีละขั้นในโครงสร้างทั้ง 6 ขั้น เป็นผลจากปฏิกิริยาสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ทุกคนจะผ่านขั้นต่ำโดยไม่มีใครกระโดดข้ามขั้น แต่ว่าจะก้าวช้าหรือเร็วขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน การแก้ปัญหาทางสังคมอย่างสม่ำเสมอ เป็นปัจจัยอย่างหนึ่งที่จะเปลี่ยนจริยธรรมจากขั้นหนึ่งไปอีกระดับหนึ่ง

ลานีเยร์ (Lanier, 1993) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การกระตุ้นในเรื่องจริยธรรมและการพัฒนาความคิดรวบยอดในเด็กหนุ่มสาวชาวชนบท (การพัฒนาจริยธรรมของนักเรียนในชนบท) จุดประสงค์ของการวิจัย เพื่อศึกษาผลของการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาจริยธรรมของนักเรียนระดับชั้นที่ 11 และ 12 ในโรงเรียนชนบท เด็กนักเรียนในชนบทได้รับการอบรมให้คิดและปฏิบัติตามต่อ ๆ กันมา ซึ่งอาจเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาสังคมในยุคใหม่ การทดลองได้แบ่งนักเรียนออกเป็นกลุ่มควบคุมให้ได้รับการฝึกการให้คำแนะนำ และการจัดประสบการณ์ และอีกกลุ่มเป็นนักเรียนที่ประกอบด้วยนักเรียนตั้งแต่เด็กนักเรียนโรงเรียนระดับกลางจนถึงระดับสูงสุด ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนทั้ง 2 กลุ่ม มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ

จากรายงานการวิจัยกล่าวมาแล้ว จะเห็นได้ว่า การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของเด็กนั้นเป็นสิ่งสำคัญและเป็นหน้าที่ของทุกฝ่ายที่จะต้องกระทำ จะต้องประสานสัมพันธ์กันทั้งระบบครอบครัว โรงเรียน ศาสนา และระบบอื่น ๆ ในสังคม ในอันที่จะส่งเสริมเยาวชนของชาติให้เป็นพลเมืองดี ดังนั้นทุก ๆ ฝ่ายในสังคมไทยจำเป็นต้องร่วมมือกันแก้ไขปัญหาคูณธรรมจริยธรรม โดยเร่งปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้แก่ประชาชนชาวไทย โดยเฉพาะเยาวชนทั้งหลายเพื่อความสงบสุขของสังคมในอนาคต โครงการโรงเรียนวิถีพุทธจึงนับได้ว่าเป็นการดำเนินกิจกรรมที่มุ่งตอบสนองสังคมไทยให้คงสภาพอยู่ได้อย่างดีและมีประสิทธิภาพ